

MARGARETA LINDBOM

Svenska B
Elevhandledning

för

Handbok i svenska språket
Den levande litteraturen
Levande texter

Almqvist & Wiksell

© Liber AB
Redaktion: Kristina Lönn, Marie Carlsson
Form: Ingmar Rudman

Andra upplagan

Liber AB, 113 98 Stockholm
tfn 08-690 92 00
www.liber.se
kundtjänst tfn 08-690 93 30, fax 08-690 93 01,
e-post: kundtjanst.liberab@liber.se

INNEHÅLL

Svenska B på egen hand

Information till handledaren 5

Studieenhet 1 7

Skolverkets kursplan 7

Uppläggningsplan av kursen 8

Läromedel 8

Betygsättning 8

Vilka är dina färdigheter och kunskaper idag? 9

Moment I: Planering 9

Studieenhet 2 10

Moment I: Dramats historia 10

Moment II: Redovisning med reflektioner kring temat 12

Moment III: Ytterligare fördjupningsuppgifter 13

Moment IV: Repetition 14

Studieenhet 3 15

Moment I: Berättarteknik i romaner och noveller 15

Moment II: Litteratur under efterkrigstiden 15

Moment III: "I vår tid" 17

Moment IV: Val av roman 18

Moment V: Romanredovisning 18

Moment VI: Fördjupningsuppgift 18

Studieenhet 4 20

Moment I: Litteratur från antiken 20

Moment II: Retorik 21

Moment III: Litteratur från Bibeln till Villon 21

Moment IV: Fördjupningsuppgifter 22

Moment V: Litteratur från isländsk Edda fram till ca 1700 23

Moment VI: Repetition 25

Moment VII: Språkhistoria I 25

Studieenhet 5 27

Moment I: Argumentation 27

Moment II: Skriv en debattartikel 28

Moment III: Litteratur från upplysningstiden 28

Moment IV: Utländsk litteratur från förromantiken 29

Moment V: Utländsk litteratur under romantiken 30

Moment VI: Romantiken i Sverige 31

Moment VII: Repetition 31
Moment VIII: Fördjupningsuppgifter 32
Moment IX: Språkhistoria II: Från Gustav Vasa till vår tid 33

Studieenhet 6 35

Moment I: Realismen och naturalismen 35
Moment II: Romanläsning 37
Moment III: Utländsk litteratur vid sekelslutet 37
Moment IV: Repetition 38
Moment V: Högskoleprovet 38
Moment VI: Internationella ord och ordbildning 39
Moment VII: Språken i Norden 39

Studieenhet 7 42

Moment I: Litteraturen i Norden efter 1830 42
Moment II: August Strindberg och Victoria Benedictsson 43
Moment III: 1890-talet i svensk litteratur 45
Moment IV: Sekelskiftet 1900 i svensk litteratur 46
Moment V: Repetition 47
Moment VI: Det nationella provet på B-kursen i svenska 47

Studieenhet 8 51

Moment I: Att läsa lyrik 51
Moment II: Förnyare av prosan under tidigt 1900-tal 52
Moment III: Den lyriska modernismen i utländsk diktning 53
Moment IV: Modernismen i Norden 54
Moment V: Förslag på eventuella fördjupningsuppgifter 55
Moment VI: Repetition 56
Moment VII: Tema språk 56

Studieenhet 9 59

Moment I: Mannen som man och människa 58
Moment II: Kvinnovärldar 58
Moment III: De självlärda 59
Moment IV: Fördjupningsuppgifter 60
Moment V: Svenska poeter 61
Moment VI: Fördjupningsuppgift 62
Moment VII: Repetition 62
Avslutning av kursen 62

Förslag till slutprov på B-kursen 63

Innehåll cd Nordiska språk och svenska dialekter 63

Svenska B på egen hand

Information till handledaren

Andra upplagan av Elevhandledning B

Detta är den andra, uppdaterade upplagan av *Elevhandledning B*. Materialet presenteras är ett kopieringsunderlag som finns att hämta kostnadsfritt på www.liber.se. Andra upplagan är uppdaterad av Marie Carlsson.

Läroböckerna som ska användas tillsammans med denna studiehhandledning är andra upplagorna av *Den levande litteraturen* (21-21103-5) och *Levande texter* (21-211043) samt tredje upplagan av *Handbok i svenska språket* (21-19708-3) av Ulf Jansson och Martin Levander. Materialet kompletteras med ljud-cd:n *Nordiska språk och svenska dialekter* (21-954054) och Utbildningsradions serie Ur-svenska (se information och programöversikt i *Den levande litteraturen*). I tredje upplagan av *Handbok ...* finns ett sampackat facit med lösningsförslag till alla uppgifter. Därför finns inget facit i detta häfte.

Studiehhandledningen är tänkt att vara en hjälp för dem som studerar huvudsakligen på egen hand på gymnasiet eller i vuxenutbildningen.

Kursen är utplagd så att den kan användas i **klassundervisning där eleverna läser ett reducerat antal timmar i skolan**. Läraren träffar eleverna vid ett antal sammankomster under studieperioden. Vid träffarna ges muntliga eller skriftliga prov på lästa avsnitt, diskussioner förs om texter som lästs, eleverna ger varandra respons på det de producerat och tillfällena ges till muntliga redovisningar. Elevernas inlämningsuppgifter kommenteras och rättas sedan av läraren.

Om eleverna har tillgång till datorer är det naturligtvis en fördel. Vissa av uppgifterna kan läggas ut på nätet och läraren kan korrespondera enskilt med eleverna, som i sin tur kan utbyta erfarenheter med varandra via datorerna.

Kursen kan också användas av dem som studerar helt på egen hand. De behöver då ha kontakt via brev eller e-post med en lärare i svenska. I handledningen anges extra inlämningsuppgifter till studerande som inte deltar i sammankomster.

Kursen är utarbetad efter kursplaner som trädde i kraft **1 juli 2000**. Kurs B omfattar 100 poäng. Handledningen är utplagd så att kursen kan läsas på **en eller två terminer**, beroende på hur många timmar som kan avsättas för studier per vecka och på elevernas förkunskaper och färdigheter i ämnet. Det är en stor fördel om **två terminer** kan avsättas för dessa studier.

Kursen är indelad i **studieenheter**. I översiktsplanen på nästa sida finns två kolumner med rutor som anger det antal veckor varje studieenhet tar. Den ena kolumnen visar en studiegång på en termin, den andra på två.

I Studieenhet 1, s. 6, behandlas kursens uppläggning mer ingående.

Översiktsplan

Förkortningarna står för följande: A = Levande texter, L = Den levande litteraturen
Kolumnen ”Kursen på en termin” respektive ”Kursen på två terminer” anger antalet veckor som går åt per studieenhet för respektive alternativ.

I kolumnen ”Min plan” anger du de veckonummer som gäller din egen planering.

Studie enhet	Min plan	Kursen på en termin vecka	Kursen på två terminer vecka	Fokus	Producera	Träff
1		1	1	Kursplan, läromedel Planering. Rep. av A-kurs		Kursplan, läromedel Planering. Ev. diagnos
2		2, 3	2, 3, 4	Dramats historia Litterär essä	Litterär essä eller reportage	Prov på avsnitt i L o.A. Muntl. presentation av litt. essä el. disk om pjäs el. teater på video.
3		4, 5	5, 6, 7	Berättarteknik i romaner och noveller. Modern litteratur Fördjupning Roman Romananalys	Romananalys Fördjupningsuppgift	Disk. om lästa avsnitt i A o. L. Läsning av romananalyser Samling av boktips Presentation av fördjupn. uppgift
4		6, 7	8, 9, 10, 11	Litteratur från antiken till ca 1700 Retorik Språkhistoria	Manus till tal Fördjupningsuppgift	Prov på lästa avsnitt i L o. A. Hålla tal. Presentation av fördjupningsupp. Frågor på avsnittet om språkhistoria.
5		8, 9	12, 13, 14, 15	Argumentation Debattartikel Litteratur från upplysning, förromantik och romantik	Debattartikel Fördjupningsuppgift	Granskning av tidn. texter Läsning av debattartiklar Prov på avsnitten i L o. A Redovisn. av muntl. fördjupn. uppg. Frågor till avsnittet i språkhist. Disk. om eng. inflytande på sv.
6		10, 11	16, 17, 18, 19	Litt. fr. realismen o. naturalismen Roman Sekelslutet i utl. litt. Högskoleprovet Internat. ord o. ordbildn. Språken i Norden	Romananalys Uppgift om ordbildning. Ev. presentation av ett nordiskt språk	Frågor på avsnitten i L o. A. Muntlig redovisning. av romananalys. Redovisning av uppgift om ordbildning. Uppföljn. av kap. om språken i Norden. Ev. presentation av ett nordiskt språk
7		12, 13	20, 21, 22, 23	Litt. i Norden e. 1830 A. Strindberg, nittital, o. sekelskiftet i sv. litt. Det nationella provet	Fördjupningsuppgift på Strindberg. Det nationella provet Övning på A-del o. B-del.	Prov på avsnitten i L o. A Redovisning av fördjupningsuppgift Genomgång av övningsuppsatser: A-del o. B-del på det nationella provet.
8		14, 15	23, 24, 25, 26	Lyrikanalys Utl. prosa, tidigt 1900-tal. Modernismen Tema språk	Fördjupningsuppgift till modernismen. Fördjupn. uppg till Tema språk	Diskussion om lyrik. Prov på avsnitten i L o. A. Diskussion om modernismen. Redovisning av fördjupn. uppgift Tema språk
9		16, 17	27, 28, 29, 30	Manligt, kvinnligt, jämlikt i litteraturen Samling av allt som skrivits under kursen Utvärdering	Fördjupningsuppgift	Diskussion av avsnitten i L o. A Muntlig presentation av fördjupn. uppgift Genomgång av det som skrivits under kursen. Utvärdering
10						Genomgång av de nationella proven. Betyg på prod. i pärmen Slutbetyg

Studieenhet 1

Välkommen att studera kurs B i svenska på gymnasiet. Lycka till med dina studier! Vi sätter igång omedelbart!

I denna första studieenhet ingår följande:

- genomgång av Skolverkets kursplan och betygskriterier
- orientering i läroböckerna
- planering av studierna
- tillbakablick på A-kursen
- några råd om studieteknik.

Inför den första träffen är det bra om du har läst igenom innehållet i denna första studieenhet.

Skolverkets kursplan

Nu när vi börjar behöver du tillgång till Skolverkets kursplan och betygskriterier för kurs B (kurskod SV1202), som trädde i kraft den 1 juli 2000. Kurs B omfattar, precis som kurs A, 100 poäng.

Målen som ska ha uppnåtts efter avslutad kurs är följande:

”Eleven skall

kunna förmedla egna och andras tankar i tal och skrift, göra sammanställningar och utredningar samt dra slutsatser och föra fram argument, så att innehåll och budskap blir tydliga och anpassade till målgrupp och syfte, ha utvecklat skrivandet som ett medel för tänkande och lärande och som ett redskap i kommande studier och arbetsliv,

kunna jämföra och se samband mellan litterära texter från olika tider och kulturer samt mellan texter med anknytning till vald studieinriktning,

ha tillägnat sig och ha kunskap om centrala svenska, nordiska och internationella verk och ha stiftat bekantskap med författarskap från olika tider och epoker,

kunna göra iakttagelser av och diskutera språkliga skillnader som exempelvis kan bero på ålder, kön, yrke, uppväxtort och bostadsort,

känna till några väsentliga drag i hur det svenska språket har utvecklats från äldsta tider till våra dagar.”

Som du ser är det både dina **färdigheter** att hantera språket i skilda sammanhang och dina **kunskaper** om litteratur och språk som ska utvecklas. Lägg särskilt märke till formuleringen: ”Eleven skall ha utvecklat skrivandet som ett medel för tänkande och lärande och som ett redskap i kommande studier och arbetsliv.” Att utveckla förmågan att med pennan i handen reflektera och analysera är kanske det viktigaste du lär dig under dina gymnasiestudier!

I B-kursen ingår, liksom i A-kursen, en rad uppgifter av skiftande karaktär i olika skriv- och talsituationer. Läsning av litteratur från olika tider och epoker ingår också. Tanken är att du ska få en överblick över världslitteraturen och upptäcka perspektiven ”mot historien, samhället och framtiden”, som det står i Skolverkets övergripande mål för ämnet svenska. Förhoppningsvis kommer du också att utveckla din läslust och hitta dina favoriter i litteraturen. ”A good book is the best of friends!”

Denna kurs är upplagd så att den kan läsas på en eller två terminer, beroende på vilka förmågor du har och hur mycket tid som kan avsättas per vecka för studier. Det är givetvis en stor fördel om kursen läggs ut på två terminer, så att dina färdigheter i att tala, läsa och skriva verkligen får tid att utvecklas och att du hinner reflektera över litteraturen du får läsa.

Uppläggning av kursen

Titta på översikten på s. 6 i detta häfte. Som du ser är kursen indelad i studieenheter. Översikten ska läsas horisontellt. För varje enhet kan du se:

- vilka kunskaper och färdigheter som fokuseras
- vad du ska producera
- vad som kommer att behandlas under träffen så att du kan förbereda dig i tid.

I den tredje och den fjärde kolumnen från vänster kan du se hur kursen är planerad för studier på en respektive två terminer. I kolumnen ”Min plan” fyller du själv i de veckonummer som gäller för dig.

Som du ser är **nio träffar** inlagda. Det är tänkt att träffarna ska ligga i slutet av läsperioden för varje studieenhet. Om du läser kursen utan att delta i en grupp, kan träffarna helt eller delvis ersättas av brevväxling mellan dig och din lärare. Det är viktigt att du har kontakt med någon som kan handleda dig professionellt och ge dig stöd och uppmuntran.

Läromedel

Handbok Svenska språket (anges med **S**) kommer vi att använda som en uppslagsbok när vi arbetar med t.ex. olika sorters skrivande, muntlig framställning, språkhistoria och språksociologi.

I antologin *Levande texter* (anges som **A** = Antologi) arbetar vi med texter från olika tider och epoker med stöd av litteraturhistorien *Den levande litteraturen* (anges som **L** = Litteraturhistoria). Du bör också ha tillgång till en **ordlista**.

Förutom nämnda böcker är det bra att ha en **pärm** att samla det du skrivit i. Allt du producerar utgör underlag för ditt betyg på kursen.

En liten skrivbok ska du också skaffa eller också skapa du en speciell fil på datorn. Vi kallar boken eller filen för **loggboken**. I den reflekterar du på egen hand över dina studier. Efter avslutad kurs har du förhoppningsvis fått för vana att då och då stanna upp och **tänka med pennan i handen**. På datorn blir det förstås via tangenterna! Är du uppkopplad med kamrater på nätet kan ni kanske utväxla loggböcker om ni har lust. Möjligen föreslår din lärare andra former för loggskrivande.

På B-kursen i svenska ges ett **nationellt prov**, som utgör stöd för lärarens betygssättning. Om detta prov kan du läsa mer i Studieenhet 7.

Betygssättning

Du som läser denna kurs och deltar i träffar får ett **sammanfattande slutbetyg** grundat på:

- litteraturproven under träffarna
- de skrivuppgifter du lämnat in
- de muntliga redovisningarna
- din aktivitet under träffarna (deltagande i diskussioner etc.)
- det nationella provet.

Läser du utan att delta i sammankomster får du sannolikt göra en **sluttentamen**. Din lärare anger hur examinationen går till. Ett exempel på hur en sådan kan vara utformad finner du på s. 63 i detta häfte.

Vilka är dina färdigheter och kunskaper idag?

Vilka är dina grunder i svenska när du börjar denna kurs? Detta bör ni diskutera, du och din handledare, vid den första träffen. Under A-kursen i svenska lades grunderna för utveckling i ämnet. Du bör vid det här laget:

- ha en god studieteknik
- känna till reglerna för språkets bruk och byggnad
- kunna uttrycka dig tämligen korrekt i tal och skrift i olika situationer
- kunna söka information på bibliotek och i databaser och veta hur man kritiskt granskar källor
- kunna sammanfatta huvudinnehållet i olika slags texter
- ha arbetat med litteratur ”som speglar frågor som sysselsatt människor under olika tider”.

I Skolverkets plan för kurs A, som citeras ovan, ges alla målen för A-kursen. Titta gärna tillbaka på den.

Om det är ett tag sedan du läste svenska A rekommenderas att du **särskilt repeterar** följande i S:

- Studieteknik och Att hämta information (s. 10–28)
- Källor och källkritik (s. 36–38)
- Föredrag och redovisningar (s. 47–50)
- Skrivandets hantverk (s. 86–88)
- Referat (s. 129–134)
- Recension (s. 140–144).

Se också de olika besiktningsscheman på s. 84 och 115, tumreglerna på s. 12, 14, 16, 20, 133 och översiktsschemat på s. 143.

Moment I: Planering

Slå upp **översikten** på s. 6 i detta häfte. Gör en **grovplanering** genom att föra in de veckonummer som gäller för dig i kolumnen markerad ”Min plan”. Skriv med blyerts. Det kan bli förändringar i planeringen då ni diskuterar kursuppläggningsplaneringen vid första träffen.

En praktisk fördel med att i huvudsak studera på egen hand är att man utvecklas och blir självständig i sina studier. Man måste själv ta initiativ och organisera sin studietid. När man lyckats hitta bra rutiner, har man lärt sig en studieteknik som man har nytta av för livet. Men du ska vara medveten om att det kan vara krävande att bedriva självstudier. Man kan gripas av stress – allt känns övermäktigt och man tycker att man inte kommer någon vart. Har du en **bra planering** inträffar inte detta, utan du har läget under kontroll hela tiden.

Grovplaneringen av kursen har du fått hjälp med. Följ den vecka för vecka. Det gäller också att organisera varje arbetsdag så att tiden utnyttjas effektivt. Ett råd: Skriv upp varje morgon vad du ska studera under dagen och vilka uppgifter du ska göra. Ta till **lagom** så att det blir rimligt! När du sedan klarat av det du föresatt dig att utföra är du fri att göra annat. Det ger tillfredsställelse. Lycka till med dina studier!

Träff 1

- Genomgång av och diskussion om kursplan, betygskriterier och översikten på s. 6.
- Planering av kursen i almanackan.
- Eventuellt diagnos.

Studieenhet 2

I denna studieenhet ingår följande:

- några nedslag i dramats historia
- litterär essä
- fördjupningsuppgift: egen dramatisering av en scen ur en teaterpjäs eller ett teaterreportage.

Moment I: Dramats historia

Under B-kursen kommer vi att följa olika huvudspår i litteraturen genom tiderna. I denna studieenhet ägnar vi oss åt dramats utveckling. Vi börjar hos de gamla grekerna och landar slutligen i vår egen tid. Nedanstående tidslinje, med verk och författare vi ska bekanta oss närmare med, ger en uppfattning om den tidsrymd vår studie omfattar.

400 f.Kr.	Kristi födelse 0	1500	1600	1700	1800	1900
Sofokles, <i>Kung Oidipus</i>			Shakespeare, <i>Hamlet</i>		Ibsen, <i>Ett dockhem</i>	Beckett, <i>I väntan på Godot</i>
Euripides, <i>Medea</i>			Molière, <i>Tartuffe</i>		Strindberg, <i>Fadren</i>	
			C o m m e d i a d e l a r t e			

I litteraturhistorien kommer vi att följa dramagenrens utveckling och lära känna fler författare inom de olika epokerna. God hjälp till repetition och reflektion efter kapitlen i A har du i C-frågorna under rubriken ”Sammanhang och betydelse” på s. 502–525. Det är viktigt att du gör dessa uppgifter, eftersom du kommer att testas på några av dem vid träffen. Läser du utan att delta i träffar skickar du svaren till din handledare.

Nu börjar vi studierna i dramats historia!

Grekiskt drama

Läs s. 11 (från Teaterns födelse) t.o.m. s. 19 i L. Studera hur dramat föddes ur Dionysoskulten. Bekanta dig med de stora tragedieförfattarna: Aiskylos, Sofokles och Euripides. Läs även den högra spalten av **Litterär ordlista** på s. 31.

I A läser du om de grekiska gudarna och dramat på s. 26–27. Läs därefter utdraget ur *Kung Oidipus* på s. 28–33. Det är viktigt att du läser inledningen noga, så att du kommer in i handlingen. Besvara frågorna under A och B på s. 33.

Du kanske vill ta del av **hela** det spännande dramat om Oidipus? Det tar inte så lång tid att läsa. Ett alternativ är att lyssna till radioteaterns lysande uppsättning med stora skådespelare som Jarl Kulle och Allan Edwall. Ljudbandet finns att låna på många bibliotek.

Gå vidare i A och läs utdraget ur *Medea*, s. 34–41. Besvara frågorna under A och frågorna 1–3 under B på s. 42. Besvara slutligen fråga 15–20 på s. 503–504. Lär dig den högra delen av **den litterära ordlistan** på s. 31 i L. Lägg märke till att det finns ett **register över de litterära begreppen** på s. 307 i L. Det kommer du att ha nytta av.

Perioden fram till Shakespeare

Det romerska dramat byggde på det grekiska, men i Rom var det lustspelet som dominerade och nådde sin höjdpunkt under 200-talet f.Kr (L. s. 24). Under medeltiden spelades bibelskådespel, **det liturgiska dramat**, präglad av den kristna kulten. **Den folkliga farsen**, som framfördes av kringresande artister, har funnits i alla tider ända in i våra dagar och påverkat stora dramatiker som Shakespeare och Molière. Under renässansen på 1500-talet efterbildades de antika dramerna, men störst betydelse för eftervärlden fick inte pjäserna utan teaterbyggnaderna som de spelades på. För dramats utveckling betydde den folkliga teatern, bl.a. **commedia dell'arte** (se nedan) mest.

Nu går vi vidare till nästa stora namn inom dramats historia – kanske världslitteraturens störste författare genom tiderna.

Elisabethanskt drama – William Shakespeare

Läs s. 66–72 (till ”Fransk-klassicismen”) i L om Shakespeare och det elisabethanska dramat. Där får du bl.a. förklaringen till benämningen ”elisabethanskt drama”.

I A på s. 93 får du viktig information om bakgrunden till intrigen i Shakespeares kanske mest kända verk *Hamlet*. Läs sedan utdraget ur pjäsen på s. 94–104. Gör uppgifterna 1–4 under A och 1–4 under B. Gör slutligen uppgifterna 4–7 på s. 506.

Blev du nyfiken på hur det går i fortsättningen av *Hamlet*? Låna dramat och läs vidare! Egentligen ska det, som alla andra dramer, **inte läsas utan upplevas** från en teaterscen. Skådespelarnas tolkningar, publikens reaktioner och mycket annat ger liv åt texten.

I våra dagar har vi möjlighet att se filmatiseringar av dramer, vilket gör att de blir tillgängliga för en större publik. Effekten blir inte densamma som på en scen, men dramerna kan i filmad version få andra dimensioner. Som du såg i L har fina tolkningar av *Hamlet* gjorts, den senaste i Kenneth Branaghs regi med regissören själv i huvudrollen. Om du har möjlighet, se den! Det är en upplevelse! Detsamma gäller hans filmatisering av komedin *Mycket väsen för ingenting*.

Fransk-klassiskt drama – Molière

I Frankrike skrevs på 1600-talet dramer vars form och innehåll anknyter till de antika verk du redan mött.

Läs om fransk-klassicismen och Molière på s. 74–75 i L. Precis som Shakespeare hade Molière erfarenheter av att vara författare, skådespelare och teaterdirektör. Han kunde teatern inifrån. Hans pjäser har liv, även om formen reglerades av fransk-klassicismens stränga regler. *Tartuffe*, *Den girige* och *Den inbillade sjuke* är exempel på pjäser som ofta står på teaterrepertoaren ännu i våra dagar.

Besvara frågorna 8–11 på s. 506 i A. Lär dig **den litterära ordlistan** på s. 80 i L.

Commedia dell'arte

Commedia dell'arte är **en italiensk teaterform** som uppkom i mitten av 1500-talet och höll sig levande fram till slutet av 1700-talet. Den bygger på **improvisationer** med **fasta roller**. Commedia dell'arte-traditionen fortsatte att påverka europeiskt teaterliv under både 1800- och 1900-talen och den har influerat cirkus, dockteater och film.

De karaktäristiska typerna har sina rötter i bl.a. den romerske komediförfattaren Plautus persongalleri (se s. 24 i L). Blev du intresserad och vill veta mer om denna teaterform får du själv söka fakta i en uppslagsbok.

Ibsen och den moderna dramatiken

Nu är vi framme vid andra halvan av 1800-talet. Norrmannen Henrik Ibsen och svensken August Strindberg är de stora skaparna av det moderna dramat.

Läs om Henrik Ibsen och hans dramatik i L på s. 190–193 (till ”Kirkegaards inflytande”). I A läser du utdraget ur *Et dukkehjem* på s. 267–273. Vid första anblicken kanske du tycker det ser svårt ut eftersom texten är på norska. Men tveka inte, det är inte så svårt som det ser ut. Ordförklaringar finns.

Gör uppgifterna under A och B på s. 273 i A.

Naturalistiskt drama – Strindberg

Det är fantastiskt att August Strindberg, som var en sådan mångsysslare inom litteraturen, också skrivit dramer som beskrivs som ”milstolpar i världsdramatiken” i vår litteraturhistoria.

Läs s. 201–204 i L (från ”Dramatikern” fram till ”Förnyad samhällskritik”). Som du ser indelas hans dramatiska produktion i **historiska dramer**, **samtidsdramer** och **lyriska dramer**. I A läser du ett utdrag ur samtidsdramat *Fadren* på s. 295–300. Arbeta med frågorna 1–10 under A och 1–3 under B.

Besvara slutligen fråga 30 på s. 514.

Den moderna teatern – Beckett

Hur arvet efter Ibsen och Strindberg förvaltats läser du om i L på s. 356–362. Eugene O’Neill, Bertold Brecht, Samuel Beckett och vår svenske Lars Norén är de stora dramatikererna du får bekanta dig med.

Sedan läser du ett utdrag ur irländaren Samuel Becketts absurdistiska pjäs *I väntan på Godot* på s. 424–427 i A. Besvara slutligen frågorna 1–2 under A och 1–2 under B på s. 427 och de övergripande frågorna om modern teater, fråga 76–84 på s. 523.

Moment II: Redovisning med reflektioner kring temat

Nu har vi avslutat vår vandring genom dramats historia och det är dags för en stunds reflektion med pennan i handen, denna gång i form av en **litterär essä**.

”Vad är en essä?” undrar du kanske och svaret finner du i S. Där presenteras olika former av utredande texter, bl.a. den litterära essän. Det är helt enkelt en **kort, utredande text, skriven på ett personligt sätt**. Slå upp s. 151–153 och läs mera! Litteraturressän under rubriken ”Varför har Hamletdramat blivit så populärt?” ska du studera extra noga. Läs och följ samtidigt dispositionen i högermarginalen. Fundera också över uppgift 1 på s. 153.

Nu ska du skriva din egen essä! Hur kommer man igång att skriva? Du minns väl den s.k. skrivprocessen, den fenomenala arbetsmallen för hur man först samlar stoff, gallrar, gör disposition innan man börjar? Titta gärna på ”Skrivprocessen” s. 86–87 i S! På s. 153 finns en beskrivning av arbetsgången för just den litterära essän.

Förslag till ämnen:

- **Kung Oidipus, ett ödesdrama. Är livet bestämt på förhand?**
Använd dina svar på frågorna B 1–3 på s. 33 i A som utgångspunkt för din diskussion.
- **Shakespeare inför eftervärlden – vari ligger hans storhet som dramatiker?**
- **Hamlets bild av tillvaron och hans förhållande till modern och till Ofelia.**
Hjälp får du av frågorna under B, 1–4 på s. 103–104 i A.
- **Motiv och karaktärer i Commedia dell'arte.**
Presentera de viktigaste Commedia dell'artefigurerna samt ämnen och spelstil i denna teaterform. Sök fakta på egen hand.
- **Helmers och Noras agerande i *Et dukkehjem*.**
Svaren till frågorna under B på s. 273 i A ger stoff till ämnet. Vill du ha fler infallsvinklar? Strindbergs synpunkter på dramat hittar du i företalet till hans novellsamling *Giftas* och i novellen ”Ett dockhem” i samma bok.
- **Könskampen i *Fadren*.**
Använd svaren till frågorna på s. 300 i A.
- **Strindbergs insats som dramatiker.**
Använd svaren till fråga 30 i A på s. 514 när du strukturerar ämnet.
- **Sceniska uttryck för livets absurda meningslöshet.**
Behandla ämnet med utgångspunkt från frågorna B: 2–3 på s. 427 i A.

En alternativ, övergripande uppgift:

De dramer vi läst utdrag ur har blivit klassiker, som spelas än idag på teatrar världen över. Vissa ämnen tycks vara ständigt aktuella. Läs diskussionen om detta i S på s. 188–190. Vilka ämnen i de dramer du läst är aktuella även i **våra dagar** och kanske i andra sammanhang än just på teatern (tv-såpor, filmer etc)? Ge konkreta exempel!

- **Skriv en essä** under rubriken: ”De ständigt återkommande motiven” eller ”Ett ständigt återkommande motiv”.

Moment III: Ytterligare fördjupningsuppgifter

- **Läs eller se ett helt drama av någon de stora klassikerna!**

Formulera, kanske med hjälp av din handledare, ett ämne till litterär essä med utgångspunkt från detta. Ett alternativ kan vara att skriva en **recension**. (Repetera i så fall gärna i S, s. 140–143.)

Förslag på dramer:

Antigone eller *Kung Oidipus* av Sofokles

Medea av Euripides

Hamlet eller *Romeo och Julia* eller *Macbeth* av Shakespeare

Tartuffe av Molière

Vildanden av Ibsen

Fröken Julie eller *Ett Drömspel* av Strindberg

Lång dags färd mot natt av O'Neill

Mor Courage av Brecht

I väntan på Godot av Beckett

Som löven i Vallombrosa av Norén

- **Skriv ett reportage!**

Gör ett besök bakom kulisserna på en teater eller intervju en skådespelare eller en regissör.

Hur du ska gå tillväga för att utforma ditt reportage beskrivs utförligt i S under rubrikerna "Intervju" s. 29–30 och "Reportage" s. 135–139. Lägg särskilt märke till arbetsmallen på s. 115!

- **Spela teater!**

Om du deltar i träffar finns kanske bland medlemmarna ett gäng spelsugna teaterintresserade? Man behöver inte ha stor talang, bara intresse och spelglädje! Visst vore det roligt att själv beträda scenens tiljor och agera i någon scen från ett berömt verk! Er lärare hjälper er säkert att välja ut någon/några lämpliga scener. På s. 104 i A, uppgift 6, finns ett förslag till dramatisering av några scener ur Hamlet. Instruktionerna där kan användas även till andra pjäser. Lycka till!

Moment IV: Repetition

Till träffen i slutet av perioden för denna studienhet kommer din lärare att välja ut några av frågorna som du får besvara där. **Repetera** följande i A:

s.

503–504 15–20

506 4–11

513 14–19

514 30

523 76–84.

Träff 2

- Några frågor ges, muntligt eller skriftligt, till de litteraturhistoriska avsnitten.
- Muntlig presentation av litterär essä som lämnas in.
- Läraren visar några scener ur berömda verk på video med efterföljande diskussion
 - eller:* elevuppspelningar av scener
 - eller:* muntliga rapporter från besök på teater eller intervju med skådespelare eller regissör
 - eller:* diskussion av någon pjäs ni sett gemensamt.

Studieenhet 3

I denna studieenhet ingår:

- berättarteknik i romaner och noveller
- litteratur: ”I vår tid” och ”Samtida berättare”
- fördjupningsuppgift
- romananalys
- romanläsning.

Moment I: Berättarteknik i romaner och noveller

Redan i A-kursen arbetade vi med berättarteknik i romaner och noveller. Nu ska vi koncentrera intresset till tre aspekter på den litterära berättartekniken som står nämnda i S:

- författarens närvaro
- författarens vetenskap
- valet av synvinkel.

Läs s. 193–197 i S. Uppgifterna sparar vi tills du är färdig med den roman som ingår i studieenheten. Det viktiga här är att du blir medveten om hur författargreppen påverkar texten.

Det moderna sättet att återge handlingen strikt **objektivt utan synlig berättare** och utan val av synvinkel borde du studera närmare om du inte redan uppmärksammat det i A-kursen. Läs Ernest Hemingways novell ”Berg som vita elefanter” i A s. 378–382! Utför uppgifterna under A och B! Där får du hjälp med att analysera berättartekniken. Fundera också över om du tidigare läst något som är skrivet så, att det som personerna **gör** och **säger** blir nycklar till deras **inre**.

Studera noga **schemat** på s. 197 i S. Det ska du använda dig av vid romananalysen senare.

Moment II: Litteratur under efterkrigstiden

Du kanske undrar varför vi startar vår vandring genom världslitteraturen på 1900-talet och att vi först i Studieenhet 4 börjar kronologiskt, i antikens Grekland. Tanken är att vi nu i början av kursen ska ta upp tråden från A-kursen och fördjupa bekantskapen med den moderna litteraturen. Nu kommer du tidigt igång att läsa moderna romaner och diskutera böcker med andra kursdeltagare och din lärare – antingen på träffarna eller via datorn. Många tycker att de bästa boktipsen är de man får av kamrater, och nu får alla chansen att utbyta erfarenheter under nästan hela kursen.

Är du redan en inbiten läsare vet du att läsning ger förströelse, avkoppling och spänning men också kunskap om andra människors liv och tankar. Du utvecklas som människa genom att läsa. Dessutom har du säkert också upptäckt att ditt eget språk utvecklas ju mer du läser. Låt det påverkas riktigt mycket innan du avslutat denna kurs!

De två sista kapitlen i L har titlarna ”Efterkrigstid” och ”I vår tid”. Vi ska framför allt studera den prosa som presenteras.

Det vore bra om du kunde sitta på ett **bibliotek** och läsa. Då kan du nämligen omedel-

bart söka upp böcker av de författare som nämns och som du blir intresserad av, hålla böckerna i handen, bläddra i dem och ”känna” om de är något för dig. Om det inte går att arrangera läsning på bibliotek, kan du skriva en lista med böcker du blev nyfiken på och låna dem vid ett senare tillfälle. Det är viktigt att du snabbt kommer igång med romanläsningen, eftersom du ska ha läst en bok och skrivit en analys till träff 3. Mer om detta litet längre fram.

Börja på s. 301 i L och läs inledningen till kapitlet ”Efterkrigstid”. Ett stort allvar präglar denna period i litteraturhistorien – **pessimism inför framtiden, bearbetande av upplevelser från krig och sökande efter en mening** med livet. De destruktiva krafterna i samhället skrämmar människor.

Många författare och samhällsdebattörer ser framtiden som en mardröm. Det intressanta är att problematiken som tas upp i Aldous Huxleys *Du sköna nya värld*, Karin Boyes *Kallockain* och Orwells *1984* är lika aktuell idag. Den etiska synen på spermabank och provrörsbefruktning, där man kan avla fram människor med speciella gener, diskuteras fortfarande liksom frågan om det är rätt att droga människor för att passivisera dem eller att övervaka med kameror för att identifiera brottslingar. Läs s. 308–311 i L om Huxley, Boye och Orwell. Senare ”dystopier” presenteras i röd text på s. 311. Alla de nämnda böckerna är oerhört intressanta!

Om hur upplevelser från krig bearbetas på olika sätt handlar kända krigsromaner av Norman Mailer, Joseph Heller och Väinö Linna. Läs om författarna i L s. 304–308.

På s. 312–314 läser du om Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir och existentialismen, en livsåskådning som söker en lösning på den moderna människans problem att finna en mening med tillvaron. Gå vidare och läs på s. 314–315 om Albert Camus, en känd representant för de existentiella författarna. Slå upp s. 412–416 i A och läs utdraget ur Camus roman *Främlingen*. På s. 416 finns frågor att besvara under A och B.

Stig Dagerman, en svensk författare som ligger nära de franska existentialisterna, presenteras på s. 317–318 i L. Läs också novellen ”Att döda ett barn” i A på s. 421–423 och gör uppgifterna på s. 423.

När du kommit så här långt är det dags att stanna upp och reflektera. Gör det genom att besvara frågorna 1–23 på s. 519–520.

Några internationella författare

Läs vidare i L s. 343–356 om nutida internationella författare men titta först på nedanstående orientering om kapitlet.

Läs om Ray Bradburys skräckhistorier, science fictionberättelser och fantasynoveller. Goldings robinsonad *Flugornas herre* har du kanske redan läst. Yasar Kемals roman *Tistlarna brinna* bekantade du dig med i A-kursen. Stephen Kings skräckhistorier känner du säkert också till, men har du hört talas om landet Macondo och de makalösa händelser som utspelar sig där? Det finns beskrivet med ”magisk realism” i *Hundra år av ensamhet*, en roman av nobelpristagaren Gabriel García Márquez.

Ett smakprov på Márquez mycket speciella berättarkonst får du i novellen ”En mycket gammal man med ett par enorma vingar” på s. 463–467 i A. Läs den och besvara frågorna under A och B på s. 467. Om författaren läser du i L på s. 349–351.

Alexander Solsjenitsyns helvetesskildring av livet i Sovjetunionens fångläger, *En dag i Ivan Denisovitjs liv*, och hans övriga idéromaner gjorde oerhörda intryck på läsarna både i Sovjet och utomlands.

Afrika representeras av nigerianen Wole Soyinka. Mest känd är hans självbiografiska roman *Aké – barndomsåren*. Både han och Solsjenitsyn fick motta nobelpris.

Med J. R. R. Tolkien skapades fantasygenren på allvar. Fantasy är ”en sorts rafflande sagor för barn över femton år”. Har du inte redan dragits in i och hypnotiserats av de magiska berättelserna om härskarringen måste du ta dig tid att göra det! Tolkiens trilogi består av *Sagan om ringen*, *Sagan om de två tornen* och *Sagan om konungens återkomst*.

Norskan Herbjørg Wassmo fick Nordiska rådets litteraturpris för en trilogi som behandlar det brännbara ämnet incest.

Repetera avsnittet om internationella berättare genom att besvara frågorna 60–75 på s. 522.

Nutida svenska författare

Några av våra mest kända nutida svenska författare möter du på s. 353–367 i L: Sven Delblanc, Kerstin Ekman, P. O. Enquist, P. C. Jersild, Sara Lidman, Torgny Lindgren och paret Sjöwall-Wahlöö.

De här författarna ska du läsa extra noga om i litteraturhistorien. Då får du många fina boktips inför framtiden. Prova på att läsa om Delblancs Hedebybor eller Kerstin Ekmans spännande och samtidigt kärleksfulla skildring från Norrland, *Händelser vid vatten*. Dokumentärromanerna av P. O. Enquist, Jersilds samhällskritiska romaner, Sara Lidmans fantastiska berättelser från Västerbotten och Torgny Lindgrens *Bat Seba* om kung David och hans älskarinna får du heller inte missa! Sjöwall-Wahlöös polisromaner känner du kanske från filmatiseringar på tv med kommissarie Beck i huvudrollen. I L får du utförliga tips om dessa böcker och om många fler!

Repetera slutligen avsnittet om nutida svenska författare genom att besvara frågorna 40–59 på s. 521–522 i A.

Moment III: ”I vår tid”

Nu går vi vidare till kapitlet ”I vår tid” som börjar på s. 363 i L. Bokens roll har, som du ser, förändrats i vår samtid. Massproduktion av ”time killers”, böcker som bara ger underhållning för stunden och som snabbt glöms bort, sköljer över oss. Ett viktigt påpekande om vilken litteratur som stått sig bäst genom tiderna är att den ”har ett meningsfullt budskap samtidigt som den underhåller”.

På s. 364 läser du vidare om litteraturen i samhället. Se också fördjupningen ”Populära genrer” på s. 370–371.

Läs avsnittet ”Samtida berättare” i L. s. 364–382 men titta först på nedanstående orientering om kapitlet.

I det här avsnittet får du läsa om Inger Alfvén, socialarbetaren som blev en av Sveriges mest kända författare. De ämnen hon berör är ofta könsens roller och kvinnans utsatthet. *Romanen s/y Glädjen* filmatiserades 1989.

Inger Edelfeldt är konstnär, serietecknare och författare. Hennes romaner, bl.a. *Kamalas bok* och *Den täta elden*, handlar om unga människor som befinner sig i ingenmanslandet mellan barndom och vuxenhet. *Betraktandet av hundar* har en medelålders man i huvudrollen, men handlar även den om konsekvenserna av människors osäkerhet. (Edelfeldt är också serietecknare – se hennes ”Hondjuret” på s. 367.)

Jan Guillous självbiografiska *Ondskan* kan nästa kallas en modern klassiker och hans serie om korsriddaren Arn är en av de största svenska försäljningssuccéerna på senare år. Henning Mankells serie om Ystadspolisen Kurt Wallander är en ännu större säljframgång: de har sålt i tre miljoner exemplar i Sverige och översatts till hela 23 språk.

V.S. Naipaul och Salman Rushdie får representera de författare som skildrar och tolkar utvecklingen av den krympande världen, globalisering av medier och kultur och människor som flyttar och rör sig över hela världen. Rushdie är framförallt känd för sin kontroversiella *Satansverserna*, som fick Irans prästerskap att utfärda en dödsdom över honom 1989.

Joyce Carol Oates är en av samtidens skickligaste berättare. Hon skildrar ofta amerikansk arbetarklass genom att ge läsaren inblick i enskilda människors verklighet – ”a raw slice of life”. På senare år har hennes roman *Blonde*, baserad på Marilyn Monroes liv, blivit en stor framgång bland kritiker och läsare.

Göran Tunströms romaner handlar också om världen skildrad genom enskilda människors liv, men avstampet för hans berättelser är oftast Värmland och Sunne i synnerhet. De enskilda personernas öden beskriver också det allmängiltiga i vissa livssituationer och människotyper: den frånvarande fadern, det ensamma barnet och den heliga dåren.

Klas Östergren är en annan samtida författare som är en berättare i ordets rätta mening. Hans romaner (t.ex. *Ankare*, *Handelsmän och partisaner* och *Under i september*) anknyter till samma berättartradition som Hjalmar Bergman och Ivar Lo-Johansson verkade i.

S. 384–388 handlar slutligen om den rocklyrik som börjar 1964 med Bob Dylans *The times they are a'changing* och leder fram till bland andra Ulf Lundell.

Moment IV: Val av roman

Nu är det dags att välja en roman bland de författare som nämns i Moment II och III.

Moment V: Romanredovisning

Romanen du läser ska redovisas i en romananalys som du tar med dig till träff 3 eller skickar till din lärare. Här följer råd om utformning:

Romananalys:

Skriv analysen i löpande text, utan mellanrubriker. Glöm inte att dela in den i stycken!

- I inledningen anger du **titel**, **författare** och **tillkomstår**.
- I analysen ska också finnas ett inte alltför långt **referat** av handlingen, där du samtidigt presenterar viktiga personer, miljö och tid.
- Glöm inte att tolka romanen! Finns där någon **grundtanke**, någon **bärande idé** eller något **budskap**? Hur bär sig författaren åt för att framföra detta?
- Därmed är vi inne på det viktigaste i analysen. Du ska kommentera hur texten är skriven. Det är ju med sin speciella **berättarteknik** som författaren för fram sin grundtanke, skapar levande personer, tidsatmosfär osv.
- Kanske är det intressant att kommentera ur vilken **synvinkel** vi får följa händelseförloppet. Skiftar den?
- Vem är **berättaren**? Är det ”den allvetande berättaren”, ”den utomstående observatören” eller ”jag-berättaren”? (Se vidare s. 193–196 i S och Översiktsschemat på s. 197.)

- Hur är romanen **komponerad**? Är den kronologiskt skriven? Finns det tillbakablickar? Hur börjar den? Hur slutar den?
- Finns det många **beskrivande** partier? Hur är de i så fall skrivna? Finns det många **dialoger**? Hur är de utformade?
- Vad är utmärkande för **språket** i romanen?
- Tänk på att lyfta fram just det som är **specifikt för denna roman**. Det är alltså inte lämpligt att betrakta ovanstående punkter som en heltäckande modell för romananalys och beta av varje grepp systematiskt!
- Läsaren av din analys förväntas inte ha läst romanen.

Fundera över vad av ovanstående punkter som kan vara intressant att ta upp i din roman. Skriv som vanligt stödord vid din ”brainstorming” och lägg ner arbete på att göra en genomtänkt disposition. Dina iakttagelser ska vävas samman till en helhet och din analys ska ha sammanhang och en röd tråd. Lycka till!

Översiktsschemat på s. 143 i S är också en god hjälp.

Moment VI: Fördjupningsuppgift

Om det finns tid att utföra denna uppgift avgör din lärare och du tillsammans.

Fördjupa dig i ett tema i modern prosa! Kanske kan du samarbeta med några andra studerande om denna uppgift, men det går naturligtvis också utmärkt att arbeta på egen hand. Din lärare organiserar så att olika områden representeras. Presentation av arbetet ges vid träff 3. Omfånget bestämmer din lärare. Deltar du inte i träffar, skickar du en skriftlig redovisning till din lärare.

Det är inte nödvändigt att du läser en hel roman till just detta arbete – romanläsningen är en fristående uppgift under Moment IV – men du kan naturligtvis ”slå två flugor i en smäll” och välja en roman som ingår i det område du här arbetar med.

Förslag till teman:

- Framtiden som mardröm – några dystopier
- Kriget i modern litteratur
- Robinsonader: Från Robinson Crusoe till Flugornas herre
- Skräckskildringar i modern litteratur
- Modern rysk litteratur
- Röster från Afrika
- Fantasygenren
- Existentiella tolkningar av den moderna människans problem: Sartre och Camus
- Små orter av litterärt intresse (t.ex. Hedeby, Sunne, Katrineholm, Lillvattnet eller Macondo!)
- Svenska romaner med deckarinslag
- Dokumentärromanen i svensk litteratur.

Träff 3

- Diskussion av kapitlen ”Efterkrigstid” och ”I vår tid” i L.
- Läsning av gruppdeltagarnas inlämnade romananalyser.
- Eventuellt även muntliga presentationer. Samling av boktips.
- Presentation av fördjupningsuppgift.

Studieenhet 4

I denna studieenhet ingår:

- litteratur från antiken till svensk stormaktstid
- fördjupningsuppgifter till de litterära avsnitten
- retorik
- språkhistoria I.

Moment I: Litteratur från antiken

Håll i dig nu, för det är en svindlande färd genom århundradena som vi ska företa i litteraturens värld! Den litteratur vi ska studera spänner över nästan 2 500 år, från de äldsta texterna i Bibeln (från ca 900-talet f. Kr.) till slutet av 1600-talet i stormaktstidens Sverige. Nedslag i dramats historia har vi redan gjort i Studieenhet 2, så dramats utveckling under denna tid kommer vi inte att beröra.

Kommer du ihåg att vi tittade på en **tidslinje** i inledningen till dramastudierna? Denna gång är det tänkt att du ska fylla i din egen tidslinje. Börja med att rita linjen. Tag ett stort papper, så att du kan rita en linje med långt mellan århundradena. Markera som på vår förra linje Kristi födelse och århundraden från 900-talet f.Kr till 1900 e.Kr. Sedan fyller du i viktiga författare och verk allteftersom.

Litteraturen under den grekiska kulturens storhetstid har du redan bekantat dig med under A-kursen, så till att börja med blir det repetition och fördjupning.

Antiken

Läs i L s. 2–10. Lär dig vad **epos** och **rapsod** innebär. **Repetera** fakta om Homeros och hans verk *Iliaden* och *Odysséen*. Sidorna 6–7 är **frivillig** läsning, men den rekommenderas varmt! Vilken människotyp är du, en Apollon eller en Dionysos? Kanske är du en kombination av båda!

Läs (eller repetera) därefter texterna i A. s. 11–24: ”Hektor och Andromakhe”, ”Hektors död” och ”Kyklopen” och besvara frågorna under A och B till respektive text. Den roliga uppgiften B: 4 på s. 14 är **frivillig**!

Besvara frågorna 1–11 på s. 503. Uppgift 5 är frivillig! På s. 31 i L ska du lära dig den vänstra spalten av den **Litterära ordlistan**.

Nu går vi över till lyriken. På s. 11 i L läser du om den grekiska författarinnan Sapfo, vars lyrik känns helt modern att läsa idag. Läs även dikten på s. 25 i A och besvara frågorna under A och B. Uppgift B: 2 är **frivillig**!

I romersk version förs arvet från antiken vidare. Läs om kärleksdiktarna Catullus och Ovidius och deras verk i L på s. 21–22. De unga männens respektive kvinnornas lyckorus och kval känner vi igen!

Gå därefter till s. 25 och läs om **romersk retorik**. Ciceros handböcker i vältalighet återkommer vi strax till.

Moment II: Retorik

Nu tar vi paus i litteraturläsningen och ägnar oss åt **talekonsten**. Ska vi i Ciceros anda försöka oss på att förbereda ett kort tal? I A-kursen har du redan i olika situationer tränat på att träda fram som talare, men något festtal har du inte hållit under kurserna. **Repetera** gärna först hur man förbereder en muntlig framställning på s. 40 i S.

Förberedelsearbetet var i den gamla retoriken indelat i steg och du känner säker igen dem: **Intellectio** – analys av talsituationen. Vem talar jag för? Vilket är syftet? Tid till förfogande?

Inventio – insamling av material

Dispositio – uppbyggnad. Sortering av de viktigaste punkterna i ordning. Särskild vikt läggs vid inledning och avslutning. Väck åhörarnas intresse med alla medel och avsluta med sammanfattning och de viktiga slutorden.

Elocutio – språkutformning. Anpassning av språket till åhörarna!

Memoria – inläring av talet.

Actio – övning av röstläge, minspel och gester.

Med särskilda språkliga knep, s.k. **stilistiska figurer**, kan man förstärka talets verkan. Läs s. 181–183 i S! Studera hur upprepning, retorisk fråga, dramatisk stegring etc. fungerar. Använd dig av någon av dem i ditt tal. De ska dock utnyttjas sparsamt; bara vid tillfällen då man vill uppnå en alldeles speciell effekt.

Uppgift: Du är ordförande i skolans elevråd. Skriv det tal du ska hålla vid nästa terminsavslutning. Du ska i talet sammanfatta vad som hänt under terminen, tala om känslorna just vid det aktuella tillfället (inför julen/sommaren) och blicka framåt. Tala till dina åhörare så att de riktigt känner att detta är ett speciellt ögonblick!

Alternativ uppgift: Tal vid mammas /pappas/morbrors etc 50-årsdag, systems konfirmation eller brors studentdag. Hitta på själv! Skriv talet, öva in det och spara det. Håll det sedan vid nästa träff! Om du inte deltar i träffar får du hålla talet för någon/några i din närmaste omgivning och sedan skicka in manus till din lärare.

Moment III: Litteratur från Bibeln till Villon

Nu går vi vidare i litteraturstudierna! Vi börjar med att läsa om den äldsta kristna litteraturen.

Bibeln

Bibeln, böckernas bok, läser du om i L på s. 26–29. Sidan 30 är **frivillig** läsning. Där jämförs en svensk översättning från 1917 av ”Höga visan” med en ordagrann översättning. Jämför och förklara varför de båda översättningarna skiljer sig åt.

I A läser du sedan ur ”Skapelseberättelsen” och ”Ordspråksboken” på s. 43–49. Arbeta med uppgifterna under A och B på s. 45 (där uppgift B: 3 sparas till ett senare tillfälle), 46 (där uppgift B: 2 är **frivillig**) och 49 (där uppgift B: 3 är **frivillig**).

Det är många intressanta frågor som väcks. Har du funderat över om skapelseberättelsen och moderna naturvetenskapliga rön stämmer överens? Beträffande ”Ordspråksboken”: Vilka ordspråk är gångbara i vår tid? Detta och mycket mer diskuteras på träffen.

Gå vidare och läs ”Liknelsen om den förlorade sonen” i A på s. 49. Besvara frågorna under A och B. Uppgift B: 3 är frivillig.

Europeisk medeltid: riddarroman och trubadurlyrik

Nu blir det kanske repetition igen, om du läst om riddarromaner under temat Hjältar i A-kursen. Läs (eller repetera) s. 36–38 och s. 41 i L. I A möter du Roland i *Rolandssången* på s. 51–55. Läs noga inledningen för att komma in i handlingen. Besvara frågorna under A och B på s. 55.

Trubadurlyrik läser du om på s. 39–41 i L och fler smakprov får du i A på s. 56–59. Besvara frågorna under A och B på s. 59. I svaren på frågorna 3–8 på s. 504–505 sammanfattar du det viktigaste om riddarromaner och trubadurlyrik.

Den nya stadskulturen

Dante Alighieri läser du om på s. 42–45 i L. **Frivillig uppgift:** Läs en utförlig presentation av Dante och medeltidens värld i A på s. 60–61, där du får stiga ner i den berömda helvetestratten!

Välj därefter att läsa ett av avsnitten ur *Den gudomliga komedin*, dvs. antingen ”Paolo och Francesca”, s. 62–64 i A, eller Greve Ugolino, s. 65–67. Besvara frågorna under A och B till det avsnitt du läst.

Två författare som använder sig av likartad kompositionsteknik är Boccaccio och Chaucer. Läs om dem i L s. 45–47. Jämför deras ramberättelser.

Att läsa om François Villons liv är som att läsa en spännande men tragisk äventyrsroman ”med en doft av den undre världen”. Läs s. 47–49 i L. Lägg märke till vad som står sist på s. 49: ”Han är typisk för den sena medeltidens förfall med dess dödskräck och uppgivna moral; han är modern när han i sina dikter så totalt utlämnar sig själv.” Ha det i åtanke då du läser ”De hängdas ballad” i A på s. 71–72. Besvara frågorna under A och B på s. 72 samt frågorna 16–19 på s. 505.

Moment IV: Fördjupningsuppgifter

Vi gör en liten paus i vår litteraturhistoriska vandring. Här följer förslag till några uppgifter som alla anknyter till den litteratur som lästs hittills i denna studieenhet.

Välj en av följande uppgifter! Kanske läraren fördelar dem så att ni i gruppen får olika ämnen att arbeta med. Redovisa vid träff 4 eller, om du inte deltar i träffar, skicka in redovisningen till din lärare.

Uppgifter:

- Öva på **hexameters versschema** som finns på s. 31 i L. Skandera sedan ett stycke på ca tio rader och arbeta tills det flyter taktfast (uppgift 5, s. 503 i A). Skriv själv några rader på hexameter! Du kan!
- Ofta är dikter och visor om kärlek svärmiska, dvs. den förälskade suckar på avstånd och drömer om sin kära. Sapphos dikter är mer hudnära. Skriv nu en egen kärleksdikt – svärmisk eller mer som Sapphos. Sök komma nära det sapphiska versmåttet! (Uppgift B: 2 s. 25 i A.)

- Skriv om dialogen mellan Andromakhe och Hektor på modernt språk. Spela sedan upp den – dvs. läs den som en dialog eller spela upp den som ett modernt stycke teater! (Uppgift B: 4 s. 14 i A.)
- Låna Ovidius *Metamorfoser* på biblioteket. Läs någon/några av ”Förvandlingarna”, t.ex. den tragiska kärlekshistorien om Pyramus och Thisbe (som givit Shakespeare inspiration till Romeo och Julia), sagan om Orfeus och Eurydike eller den tragiska och fascinerande berättelsen om Daidalos och hans son Ikaros. Återberätta på modern prosa!
- Låna Vergilius *Aeneiden* på biblioteket! Läs några kapitel och jämför med Homeros *Odysseen*. Du upptäcker snart att många händelser är parallella. Vad tycker du om Vergilius efterrapning?
- Till denna uppgift kan ni vara flera! Välj ut ett ordspråk ur ”Ordspråksboken” och gör en **mim**, det vill säga dramatisera innehållet med hjälp gester och rörelser, helt utan ord. Publiken, som kan vara klassen, gruppen eller familjen, får sedan gissa ordspråket, men först efter det att uppspelet är klart. (Uppgift B: 3 s. 49 i A.)
- Skriv om ”Likhelsen om den förlorade sonen” (A s. 49) till modern prosa. Låt händelserna utspelas idag och gör personerna till nutidsmänniskor. Välj den sensmoral **du** tycker är riktig. (Uppgift B: 3 s. 50 i A.)
- Låna Boccaccios *Decamerone* på biblioteket. Läs någon av de mustiga novellerna! De är roliga! Skriv ett filmsynopsis till berättelsen!

Moment V: Litteratur från isländsk Edda fram till ca 1700

Efter detta lilla avbrott går vi vidare i litteraturhistorien. Vi startar med den unika isländska litteraturen.

Den isländska litteraturen

På tidslinjen går vi nu tillbaka några århundraden eftersom de äldsta dikterna i den äldre poetiska Eddan tillkom redan 800–1000 e.Kr.

Läs s. 50–56 i L om den isländska litteraturen, dvs. om **Eddadikter**, **Skaldedikter** och **Sagor**.

Läs dikten ”Voluspa” ur *Den poetiska Eddan* i A på s. 73–75. Den handlar om skapelsen och Ragnarök och om en ny värld. Besvara frågorna under A, uppgifterna under B är **frivilliga**.

Gå vidare och läs dikten ”Havamal” på s. 76–78 i A. Besvara frågorna under A och B. Jämför gärna råden i Havamal (B: 3) med levnadsråden i ”Ordspråksboken” som du redan läst på s. 47–48 i A.

Är det inte fantastiskt att en sådan enastående litteratur skapades på denna avlägsna ö och att den finns bevarad ända in i våra dagar! Nu ska vi komma islänningarna riktigt nära genom att läsa ett utdrag ur den kanske finaste av de isländska sagorna, *Njals saga*, i A på s. 79–83. Läs noga inledningen med kursiv stil så att du verkligen kommer in i berättelsen. Besvara frågorna under A och B på s. 83.

Repetera slutligen kapitlet om isländsk litteratur genom att i A svara på frågorna 20–29 på s. 505 i A.

Landskapslagar

Förutom runstenar har vi inte många texter på svenska från tiden före 1300. Genom våra landskapslagar kan man dock få en god bild av hur människor levde i vårt land under tidig medeltid.

Läs s. 57 i L och texten från Södermannalagen på s. 84 i A. Besvara frågorna under A och B på s. 84.

Den heliga Birgittas *Uppenbarelser*, som behandlas på s. 58–59 i L, bör du känna till.

Ballader

Spännande berättelser från svensk medeltid återges i lyrisk form i den nordiska balladen. Läs s. 59–61 i L. Läs (eller sjung till egen melodi!) balladerna ”Varulven” och ”Sven i Rosengård” på s. 85–87 i A. Gör uppgifterna under A till båda balladerna.

Repetera svensk medeltid genom att besvara frågorna 30–38 på s. 505–506. Både **kenning** och **allitteration** förklaras i den **litterära ordlistan** på s. 62 i L. Lär in den! Du behöver inte kunna redogöra för versmåttan i Eddan.

Cervantes

Nu går vi framåt på tidslinjen. Visste du att skaparen av romanen *Don Quijote*, Miguel de Cervantes Saavedra, dog samma år som William Shakespeare, nämligen 1616.

Läs om Cervantes och hans berömda roman i L på s. 64–65. Idealisten Don Quijote och hans trogne följeslagare, den jordnära Sancho Panza, möter du i den dråpliga berättelsen ”Väderkvarnarna” i A på s. 90–92. Besvara frågorna under A och B på s. 92 samt frågorna 1–3 på s. 506.

Stiernhielm

Nu har du fått ta del av mycket levnadsvisdom under vår vandring genom världslitteraturen. Sist i denna studieenhet möter vi den unge mannen Herkules. Han står vid skiljevägen, lockad till lättingsliv av fru Lusta och hennes följeslagare. Ska han följa henne eller ska han istället låta sig ledsagas av fru Dygd? Hon visar honom den glädje och tillfredsställelse som följer på hårt arbete och studier.

Läs s. 77–78 i L om Stiernhielm och läs sedan högt för dig själv ur den berömda dikten *Herkules* på s. 114–117 i A. Det är faktiskt nödvändigt att man läser högt för att dikten ska komma till sin rätt. Vi får inte veta vilken väg Herkules valde. Måste det vara ett antingen eller? Besvara frågorna 1–5 under A och fråga 1 under B.

Frivillig uppgift: Läs om ytterligare två författare från svensk stormaktstid, Lars Wivallius och Lasse Lucidor på s. 79 i L och Wivallius ”Klagevisa över denna torra och kalla vår” i A på s. 118–120.

Moment VI: Repetition

Hur ser din tidslinje ut nu? Förhoppningsvis är den alldeles full av namn och årtal. Har du glömt något viktigt får du komplettera vid repetitionen alldeles strax.

Var beredd på att läraren vid den fjärde träffen frågar dig på ett urval av C-frågorna till detta avsnitt. Läser du helt på egen hand skickas de till dig. Därför gör du klokt i att gå tillbaka i A och L och **repetera** enligt listan nedan. Sidhänvisningarna är till Antologin, där du i sin tur hänvisas till Litteraturhistorien.

s.	fråga nr
503	1–11
503	12–14
503	15–28
504	29–34, 36 a)
504	1 a), 3–4, 8 a)
505	11–14
505	16–18
505	20, 21, 25, 28
505–506	30, 31, 33 a) och b), 36 och 37
506	2 och 3
506	14 och 15

Nu lämnar vi vår vandring genom litteraturhistorien för ett tag och går över till något helt annat.

Moment VII: Språkhistoria I

Har du funderat över varför vi svenskar utan alltför stora svårigheter kan förstå grannspråken danska och norska, medan finskan är så gott som obegriplig när det gäller ordförråd, grammatik och stavning? **Hur är språken egentligen besläktade** med varandra?

En annan sak som du kanske också noterat är att **språket förändras** en hel del genom århundradena. Det märker vi när vi t.ex. försöker oss på att läsa en bibeltext från 1500-talet eller Dalins *Then Swänska Argus* från 1700-talet. (Vi kommer att läsa om den i Studieenhet 5.)

När det gäller **ordvalet** kan vi faktiskt notera förändringar i ordförrådet från ett år till ett annat. Nya uppfinningar kommer till, vår livsstil förändras – behov av nya ord uppstår ständigt. Vi **bildar** nya ord och vi **lånar in** ord från andra språk, i vår tid främst från engelskan.

Många förfasar sig över det och är kanske rädda att det svenska språket ska försvinna. Risker är inte stor. Ett språk tål mycket och ska, för att vara levande, vara i ständig utveckling. Svenskan har tidigare, t.ex. under Hansatiden, varit utsatt för betydligt kraftigare inlåning av ord än idag,

Däremot är risken att ett språk försvinner stor om allt färre människor talar det. Enligt artikeln ”Hälften av språken borta inom hundra år” i Sydsvenska Dagbladet (20 augusti 2000) räknar språkforskarna med att hälften av dagens 6 800 språk kommer att försvinna inom bara två generationer. Det betyder att det försvinner ett språk var tionde dag.

Enligt artikeln talas **fem språk** av **hälften av jordens invånare**: kinesiska, engelska, spanska, ryska och hindi. Bara 250 språk har mer än en miljon utövare. Ett stort antal språk talas bara av några hundra människor, t.ex. i Nya Guinea, där 60 olika familjer talar 1000 olika språk. Ett hundratal av dessa tros vara borta om en generation.

Hoten mot språken är, enligt artikelförfattaren, att ett litet fattigt samhälle uppslukas av ett större, vilket skett när t.ex. indianspråk försvunnit i USA. Man tittar på engelska tv-program, tidningarna är engelskspråkiga och undervisningen i skolorna är på engelska.

Ett sätt att rädda ursprungsspråk, som varit på väg att försvinna, är att intensivundervisa barn. Lingvister över hela världen anstränger sig för att hålla liv i hotade språk och kulturer. Undervisning i hemspråk är av stor betydelse.

Låt oss nu efter denna lilla utvikning om språksituationen i världen gå tillbaka till frågorna i början av avsnittet och titta närmare på hur det förhåller sig med **släktskapen mellan språken i världen**. Därefter ska vi studera **svensk språkhistoria från urnordiska till vad som kallas äldre nysvenska** (fram till 1500-talet). Språkets historia tiden därefter ägnar vi oss åt i Studieenhet 5.

Språkhistoria I: från urnordiska till Gustav Vasa

Läs s. 214–224 i S. Följ anvisningarna nedan.

- På s. 214 läser du om de olika språkfamiljerna och får förklaringen till frågan om det finska språket som väcktes ovan.
- På ”språkträdet” ser du hur språken inom den **indoeuropeiska språkfamiljen** är släkt med varandra.
- På s. 215 ser du hur det svenska språkets historia delas in i perioder. Jämför bibelöversättningarna och utför uppgift 1 på s. 215.
- Läs s. 216–218 om **den urnordiska perioden**.
- **Gallehushornet** ska du känna till liksom att runraden kallas för **futharken** efter de första runorna i raden.
- Studera hur ordet *gastiR* blivit gäst genom s.k. **synkope**.
- **Runsvenska** läser du om på s. 219–220.
- Lägg märke till att de nordiska språken nu utvecklas i olika riktningar.
- Utför uppgift 2 på s. 219. Facit s. 12.
- Lär dig de viktigaste förändringarna i runsvenskan på s. 247.
- **Fornsvenska** läser du om på s. 221–224.
- Utför uppgifterna 3–5 på s. 222. Facit finner du på s. 12.
- Lägg märke till **kasusböjningen** i fornsvenskan som illustreras på s. 251, där du kan se hur ordet *fisk* böjdes. Böjningsmönstret känner du igen från modern tyska. Även adjektiv och verb böjdes.
- På s. 223–224 läser du om de första **lånordsvågorna**.

Vid träff 4 kommer läraren att ställa några frågor på detta avsnitt i språkhistorien. **Repetera** därför före träffen!

Träff 4

- Några frågor ställs på avsnitten i litteraturhistorien och antologin.
- Framförande av tal.
- Eventuellt en presentation av fördjupningsuppgift som lämnas in.
- Några frågor ställs på språkhistoria från urnordiska till äldre nysvenska.

Studieenhet 5

I denna studieenhet ingår:

- argumentation
- debattartikel
- litteratur från upplysningstid, förromantik och romantik
- fördjupningsuppgifter till de litterära avsnitten
- språkhistoria II.

Moment I: Argumentation

Varje dag utsätts vi i olika sammanhang för påverkan i tal och skrift. Ordets makt är stor! Vi styrs att tänka, tycka eller handla på ett visst sätt i många situationer. I reklam, insändare, debattartiklar och politisk propaganda är påverkan väldigt tydlig. Har du tänkt på att även i andra sammanhang utnyttjas argument för att övertyga mottagaren i en viss riktning? När du t.ex. skriver din platsansökan eller vädjar om ledighet vill du påverka mottagaren. Du väljer fakta och ordval **i ett visst syfte**.

Att **argumentera** innebär att uttrycka åsikter och lägga fram skäl för något man vill att mottagaren ska acceptera.

Det är viktigt att man som mottagare är vaken för och medveten om denna påverkan, att man lyssnar och **läser kritiskt** och **värderar** ord som yttras eller skrivs. Annars kan man ju ”gå på” vad som helst!

Likaså ska man lära sig att själv argumentera väl, så att man **får gehör för sina åsikter**, både i tal och skrift.

Semantik

När man argumenterar är det också viktigt att man väljer orden med omsorg. Vad orden uttrycker är verkligen av högsta vikt. Nu ska vi för en stund ägna oss åt **semantik – läran om ordens betydelse**. Vi ska studera vilken effekt ord får i olika sammanhang. Du kommer att bli förvånad då du upptäcker hur ofta vi manipuleras med ord och faktiskt inte upptäcker det!

Läs s. 199–203 i **S**. Lär dig att skilja mellan **sakpåståenden** och **värderingar** och ta reda på vad grundvärderingar innebär. Gör uppgift 1 på s. 200 i **S**. Här används de värdeladdade orden ironiskt, det upptäckte du säkert genast. Dikten är ett mycket talande exempel på hur t.ex. politiker svepande strör positivt laddade ord som *miljövård*, *frihet*, *demokrati* och *rationalisering* omkring sig. **Plattheterna** (plattityder) som beskrivs på s. 201–202 känner du säkert också igen från politiska sammanhang. **Vaga och mångtydiga uttryck** (s. 202–203) blir besvärande i sammanhang där precisa uppgifter krävs för att resonemanget ska bli övertygande.

Fundera över uppgifterna 2–6 på s. 201–203.

Argumentation

Nu går vi vidare till kapitlet Argumentation.

Läs s. 204–212! Lär dig vad som menas med **tes**, **motargument** och **förargument**, **huvudargument** och **underargument**. Vilka krav ställer man på argumenten?

Avdelningen ”Argumentknep” på s. 206–210 är särskilt viktig! Där lär du dig att bli en kritisk mottagare som genomskådar de knep du utsätts för. Gör uppgifterna 2 och 3 (s. 210–211.)

Läs slutligen ”Att läsa kritiskt” på s. 211–212. Granska noga texten (Satsa en miljard i Baltikum) och se hur den är uppbyggd. Gör uppgift 4.

Till träff 5: Välj ut en text ur en tidning och ta med dig den till träffen, där ni arbetar i grupper med era texter enligt uppgift 5 på s. 212 i S.

Deltar du inte i träffar skickar du texten med kommentar till din lärare.

Moment II: Skriv en debattartikel

Nu ska du praktisera det du lärt dig om argumentation. Du har väl blivit så lyhörd för hur orden fungerar att du kommer att väga dem på guldväg innan du skriver ned dem! Tänk som vanligt på att göra en disposition innan du börjar skriva. Vår arbetsmodell, ”Skrivprocessen”, behöver jag väl inte påminna om!

Läs s. 148–150. En bra träning innan du själv börjar skriva är att arbeta med uppgiften 3 på s. 150.

Din uppgift: Välj att göra antingen uppgift 2 b) – c) på s. 149 eller uppgift 5 på s. 150. (Kanske vill din lärare att du gör bådadera.) Om du väljer uppgift 3 kan du försöka få den publicerad i t.ex. din lokaltidning. Det vore ju kul om du lyckades! Texten tar du med till träff 5. Deltar du inte i träffar skickar du texten till din lärare.

Moment III: Litteratur från upplysningstiden

Litteraturen som vi ska läsa i denna studieenhet sträcker sig över en kort period om vi jämför med det enorma kliv i världslitteraturen vi tog i Studieenhet 4. Fortsätt att notera författare och verk på din tidslinje!

Det passar bra att läsa litteratur från upplysningstiden nu när vi precis ägnat oss åt argumentation. Det är nämligen precis vad författarna på 1700-talet gjorde. I sin strävan att upplysa argumenterade de för att människor skulle använda sitt förnuft och kritiska tänkande istället för att förlita sig på auktoriteter.

Läs s. 81–89 i L. Du studerar upplysningstidens litteratur i England och Frankrike. Som barn har du kanske redan bekantat dig med Daniel Defoes *Robinson Crusoe* och Jonathan Swifts *Gullivers resor*.

Läs utdraget ur *Robinson Crusoe* på s. 123–128 i A. Besvara frågorna 1–4 under A och 1–2 under B på s. 129.

Jane Austens författarskap upplevde en renässans på 1990-talet med de engelska filmatiseringarna av hennes romaner. Har du möjlighet, så försök att se *Stolthet och fördom*, *Förnuft och känsla* eller *Emma* på video. Austens romaner är verkligen som skrivna för att iscensättas på vita duken med skickliga skådespelare. Ett utdrag ur *Stolthet och fördom* läser du på s. 134–136 i A. Besvara frågorna under A och B på s. 136.

Upplysningsmännen i Frankrike samlades kring den s.k. *Encyklopedin* – ett imponerande arbete. Läs om den och den store upplysningsfilosofen och författaren Voltaire på s. 87–89 i L.

Nu får du också bekanta dig med den tredje reseskildringen från tiden, Voltaires *Candide*. Läs det dråpliga utdraget på s. 137–139 i A och gör uppgift 1 och 2 under både A och B på s. 139.

Repetera därefter **européisk 1700-talslitteratur** genom att svara på frågorna 1–10 på s. 507.

Upplýsningen i Sverige

I Sverige fick de brittiska tidningarna *The Tatler* och *The Spectator* en motsvarighet i Olof von Dalins veckotidning *Den svenska Argus*. Precis som i England framträdde hos oss också en vetenskapsman som skulle få internationell ryktbarhet – Carl von Linné. Hans reseskildringar, inte minst *Skånska resan*, är utomordentligt rolig och intressant läsning, eftersom han både beskriver vetenskapligt exakt och lyriskt! Ett exempel på hans poetiska ådra är när han skriver om lärkorna i Skåne som ”hängar tillrande över alla sädesfälten tjockt som stjärnor med en daglig musik”! Vår svenske Voltaire, Johan Henric Kellgren, verkade som skald, kritiker och tidningsman. Han var en radikal upplysningsman. En vass penna hade också Anna Maria Lenngren som kallats Sveriges ”första moderna kvinnliga diktare”.

Läs s. 90–94 i L (till Bellman) och fru Lenngrens tvetydiga dikt ”Några ord till min k. dotter ifall jag hade någon” i A på s. 142–143. Fundera över uppgifterna under A och B på s. 144.

Repetera avsnitten om **svensk upplysningslitteratur** genom att besvara uppgifterna 11–16 på s. 507.

Lär in **den litterära ordlistan** på s. 100 i L.

Moment IV: Utländsk litteratur från förromantiken

Slå upp s. 101 i L och titta på bilden. Som målaren där skildrar landskapet skulle knappast en upplysningsman betraktat tillvaron. En ny **känslsamhet** ersätter upplysningstidens tonvikt på det kyliga förnuftet.

Läs om förromantiken och James Macphersons *Ossians sånger* på s. 102–103 i L. Resonemanget i den röda spalten på s. 103 om Edward Youngs nya norm för litteratur och konst är särskilt intressant.

Jean-Jacques Rousseau (uttalas ”roså”), vars idéer fick en oerhörd genomslagskraft, blir en spännande bekantskap. Hans kontroversiella texter blev rena krutdurken och han blev t.o.m. landsförvisad för sin övertygelses skull. Det skulle vara intressant att veta vad du tycker om hans åsikter, t.ex. om barnuppfostran! Läs s. 104–107 i L och utdraget ur *Émile* på s. 163–165 i A och gör uppgifterna under A på s. 165.

En **frivillig uppgift** är att läsa utdraget ur *Julie eller den nya Héloïse* på s. 166–168. Det är något för dig som i likhet med Rousseau ser ”kärleken som en naturkraft som sveper de drabbade med sig”!

Johan Wolfgang von Goethes berömda roman *Den unge Werthers lidanden* och dramat *Faust* har du kanske redan hört talas om. Läs om författaren i L på s. 108–113. Den röda

texten om Faust är spännande men **frivillig** läsning. I A, s. 169–172, läser du utdraget ur Den unge Werthers lidanden och besvarar uppgifterna under A och B på s. 173. Läs också dikten ”Heidenröslein” i A på s. 174 och försök dig på en tolkning med hjälp av frågorna under A och B.

Läs också en av världslitteraturens finaste kortdikter och Goethes kanske mest kända dikt: ”Wandrer's Nachtlied” från 1780 (s. 175).

Dikten lär Goethe ha skrivit på väggen i en liten jaktstuga nära toppen av berget Gickelhahn, överväldigad av den storslagna utsikten över skogar och berg långt i fjärran.

Repetera förromantiken genom att besvara frågorna 1–13 på s. 508–509.

Moment V: Utländsk litteratur under romantiken

Termen romantik blir, som du strax ska se i boken, en samlande beteckning för all kultur som bryter med förnuftsidealerna och fransk-klassicismens regler.

Läs s. 114–117 i L om romantikens idéer, sammanfattade i sex punkter. De kursiverade orden noterar du särskilt:

1. Svärmeriet för *det enkla och ursprungliga*.
2. Fokus på *individerna och dennes känsloliv – det gränslösa jaget*.
3. Synen på *naturen som själens spegel*.
4. Granskningen av *den mänskliga själen och människans nattsida*.
5. Romantikernas önskan att *fly vardagen och samtiden* till fjärran länder och flydda tider. (Det vi kallar ”*eskapism*”.)
6. *Ett nytt sätt att värdera litteratur* befasts. Det originella prisas och det uppstår en genikult.

Frivillig uppgift: Läs s. 157–158 i A om romantiken.

Tysk romantik

Läs s. 118–120 i L till Tysk naturfilosofi. Några av Bröderna Grimms sagor, som nämns där, har du kanske hört berättas när du var barn.

Läs även dikterna av Heine på s. 176–178 i A och gör uppgifterna under A och B.

Engelsk romantik

Många engelska diktare gjorde sig kända under romantiken: Wordsworth, Coleridge, Keats och inte minst de svärmiska frihetspoeterna Shelley och Byron.

Om de sistnämnda läser du i L på s. 121–122. Läs också Byrons fina kärleksdikt till halvsystemen Augusta i A s. 179–180.

Skräckhistorier

Kommer du ihåg att granskningen av ”själen och människans nattsida” var en av punkterna i översikten över romantikens idéer? Sidor i själens dunkla vrår, som litteraturen hittills blundat för, intresserar romantikerna. Skräckromanen föds.

Läs s. 123–125 i L om Mary Shelleys roman *Frankenstein* och Edgar Allan Poes skräcknoveller och detektivberättelser.

Välj sedan att i A läsa antingen avsnittet ur *Frankenstein* s. 181–184 och göra uppgifterna under A: 1–4 och B: 1 eller Poes ”Det skvallrande hjärtat” s. 185–188 med uppgifterna under A och B.

Den historiska romanen

Filmatiseringen av Sir Walter Scotts historiska roman *Ivanhoe* har blivit en klassiker i svensk tv vid nyårstid. Har du sett filmen? Författaren till romanen var skaparen av den historiska romanen. Att läsa om spännande intriger i miljöer från flydda tider blev ytterligare ett sätt att i romantikens anda fly från sin samtid. Läs s. 126–127 i L om Walter Scott!

Repetera slutligen kapitlet om romantiken genom att besvara frågorna 14–19 på s. 509.

Moment VI: Romantiken i Sverige

Förutom psalmdiktaren J. O. Wallin, som är känd för sina bidrag till den svenska psalmbooken, är det främst tre svenska romantiker som gått till eftervärlden: Stagnelius, Geijer och Tegnér.

Läs igenom s. 128–134 i L och bekanta dig med dessa författare. I A finns dikter av dem på s. 190–205. Läs och bläddra! **Välj en av författarna** att fördjupa dig i.

Läs dikterna i A av den författare du valt. Gör sedan uppgifter i A på den du valt enligt följande:

Stagnelius: uppgift A: 1–3 och B: 1 på s. 191, A: 1–2 och B: 1–2 på s. 192 och A: 1–2 på s. 193.

Geijer: uppgift A: 1–5 och B: 1–2 på s. 197 samt A: 1–5 och B: 1–6 på s. 200.

Tegnér: uppgift A: 1–4 och B: 1–4 på s. 203 samt A: 1–5 och B: 1–3 på s. 205–206.

Repetera svensk romantik genom att besvara frågorna 28–38 på s. 510. Lär också in **den litterära ordlistan** på s. 134 i L.

Moment VII: Repetition

Har du kommit ihåg att pricka in de viktigaste författarna och verken på din tidslinje? Nu när vi ska repetera har du chansen att komplettera.

Precis som vid avslutningen av Studieenhet 4 måste du nu vara beredd på att besvara frågor gällande den litteratur vi läst. **Repetera** i L genom att besvara frågorna på följande sidor i A:

s.

507 1–16

508–509 1–13, 14, 15, 17, 19, 22, 23, 24, 27

510 28, 30, 32, 35, 38

Moment VIII: Fördjupningsuppgifter

Här följer förslag till fördjupningsuppgifter som alla anknyter till den litteratur som lästs i denna studieenhet. De flesta är hämtade direkt ur A.

Välj en av följande uppgifter. Kanske läraren fördelar dem så att ni i gruppen får olika ämnen att arbeta med. **Redovisa vid träff 5.** Om du inte deltar i träffar skickar du in redovisningen till din lärare.

- **Skriv en robinsonad!**
Repetera utdraget ur Robinson Crusoe i A s. 123–127. Skriv en modern s.k. robinsonad. Välj en realistisk situation i svenska trakter och visa vilka praktiska överlevnadsproblem du skulle ställas inför och hur du skulle lösa dem. Din berättelse **måste** inte sluta lyckligt. (Uppgift B: 3 s. 129.)
- **Voltaire – den förste liberalen**
Tag reda på mer om Voltaire, hans tid, idéer och skrifter. Utarbета ett **kort föredrag** med (den en aning) överdrivna rubriken ovan. (Uppgift B: 5 s. 139.)
- **Skriv en satir!**
Du upptäckte att Voltaires *Candide* är skriven som en satir. Tänk dig nu att du besöker en plats som du tycker mycket illa om. **Skriv** (ett kort) **brev** till en vän där du försöker använda satirens verkkningsmedel. (Uppgift B: 4 s. 139.)
- **Några ord till min k. dotter/son**
Kommer du ihåg Anna Maria Lenngrens dikt, där åtminstone de flesta av råden var allvarligt menade? Skriv i prosaform de råd du skulle kunna tänka dig att ge en dotter eller son i vår tid i form av **ett högtidstal** på studentdagen. Börja så här: Min kära dotter/Min käre son!
- **Tankar väckta av Rousseau**
Kommer du ihåg uppfostringsromanen *Émile*? Läs och begrunda uppgifterna under B på s. 165. Gör sedan uppgift B: 5, dvs. **skriv en essä** över några av de frågor som Rousseau och frågorna till uppgifterna B 1–3 väcker. Välj gärna själv rubrik. Se också S. s. 151–153.
- **Är det rätt av människan att alstra nytt liv på artificiell väg?**
Mary Shelleys skräckroman *Frankenstein* väcker frågor som är aktuella. Repetera ur romanen på s. 181–184 i A. Begrunda uppgifterna under B på s. 184. **Förbered den paneldiskussion** ni ska ha inför gruppen på träff 5. Ni behöver vara två för att genomföra denna uppgift. Ett alternativ är att skriva en artikel där frågan diskuteras.
- **Natten är dagens mor, kaos är granne med Gud**
Minns du citatet ur Stagnelius dikt på s. 192 i A? Lars Norén, som du läste om i Studieenhet 2, har skrivit två pjäser med just dessa titlar. Sök i en litteraturhistoria reda på mer om Norén, hans dramatik och just dessa två pjäser. Redovisa sedan vad du kommit fram till, antingen i **ett fem minuters föredrag** eller i **en kort uppsats** på högst två sidor. (Uppgift B: 4 s. 192.)
- **Yrke: viking**
Repetera Geijers dikt ”Vikingen” på s. 193–195 i A. Nu följer en lite ovanlig uppgift! Tänk dig att arbetslöshet är ett fortsatt problem och att du erbjuder dig att utforma en **yrkesorienterande A4-sida** för yrket som viking. Utgå från egen kunskap (och inlevelseförmåga), ett historiskt översiktsverk och Geijers dikt. Se till att få med följande:

- yrkets sysslor och viktigaste kompetenskrav,
- krav på geografisk rörlighet, liksom förmåner förknippade med yrket,
- fysisk och psykisk arbetsmiljö, olycksfallsrisker etc,
- ge avslutningsvis en bedömning av yrkets framtidsmöjligheter, i ett internationellt perspektiv givetvis.

(Uppgift B: 3 s. 195.)

Moment IX: Språkhistoria II: Från Gustav Vasa till vår tid

Nu fortsätter vi vår lilla kurs i språkhistoria! Läs s. 225–233 i S. Följ anvisningarna nedan.

- **Äldre nysvenska** läser du om på s. 225–226. **Översättningen av Nya testamentet 1526** och **Gustav Vasas bibel 1541** ska du känna till.

Notera att den 450 år gamla texten ur Lukasevangeliet på s. 225 inte är svår för oss att förstå idag.

Läs texten av **Olaus Petri** och utför uppgift 1 på s. 225.

Läs också utdraget ur **Agneta Horns självbiografi** på s. 226. Utför uppgift 2.

- Om **yngre nysvenska** läser du på s. 226–230. Notera vilken betydelse **Dalins *Then Swänska Argus*** fick för utvecklingen av det svenska språket.

Läs också om försöken att skapa en **enhetlig stavning**.

Att **Svenska Akademien** bildas 1786 ska du känna till. **SAOL** och **SAOB** är du redan bekant med sedan A-kursen.

- Läs texterna av **Fredrika Bremer** och **August Strindberg** på s. 228–229 och lös uppgifterna 4 och 5.
- Lär in vilka ordkategorier som **lånades in** i svenskan från tyskan, franskan och engelskan under perioden (s. 229–230).
- **Nusvenska** läser du om på s. 230–233. **Stavningsreformen 1906** och Skolöverstyrelsens beslut 1951 att **avskaffa pluralformerna** ska du känna till.

Läs slutligen diskussionen om det engelska språkets inflytande på svenskan.

Lösningar till uppgift 1–4 finns på s. 12–13 i facit.

Förbered dig inför träff 5 genom att utföra uppgift 6, dvs. samlar engelska ord och uttryck från några dagstidningar. Diskutera också uppgift 7 a) – c)!

På träffen kommer du också att få några frågor av läraren på detta avsnitt i språkhistorien. Förbered dig genom att **repetera!**

Läser du utan att delta i träffar, skickar du in en kort redogörelse där du tar ställning till någon/några av frågeställningarna i ovan nämnda uppgifter.

Träff 5

- Granskning av medhavda tidningstexter (uppgift 5, s. 212 i S).
- Läsning av egenhändigt skrivna debattartiklar som lämnas in. (Uppgift 2 b) – c) eller 5, s. 149–150 i S.) Checklista finns nedan.
- Frågor till litteraturavsnittet.
- Eventuellt presentationer av fördjupningsuppgifter.
- Frågor till avsnittet i språkhistoria. Diskussion om det engelska språkets inflytande på svenskan.

Mall för granskning av debattartikel

Byt artiklar med varandra. Läs igenom den artikel du fått och kommentera den med hjälp av mallen nedan. Ge förslag till förbättringar. Var generös med beröm!

- Vilken är **tesen**?
- Vilka **argument** stöder sig författaren på? Vilket är **huvudargumentet**?
- Vilka **motargument** tar författaren upp?
- Granska argumenten. Är de **sanna**? Är de **rimliga**?
- Förekommer **värdeord**? I så fall vilka? Fungerar de i sammanhanget?
- Hur är texten **disponerad**? Skriv ut dispositionen med hjälp av nyckelord. Är tankekedjan logisk?
- Leder **inledningen** in på ämnet? Är **avslutningen** bra? Varför/Varför inte?
- Har författaren tagit hänsyn till vem **mottagaren** är? I så fall hur?
- Granska **språket** – ordval, stil, meningsbyggnad, stavning etc.
- Summera **helhetsintrycket**. Blev du som läsare övertygad? Varför/Varför inte?

Studieenhet 6

I denna studieenhet arbetar vi med:

- litteratur från realismen och naturalismen
- romanläsning
- sekelslutet i utländsk litteraturen
- högskoleprovet
- internationella ord och ordbildning
- språken i Norden.

Moment I: Realismen och naturalismen

Läs den röda texten på s. 144–145 i L. Realismen och i ännu högre grad naturalismen var litterära riktningar som kritiserade de verklighetsfrämmande, abstrakta och subjektiva dragen i romantikens litteratur. Det nya litterära idealet under senare delen av 1800-talet blev istället att **skildra den egna verkligheten** precis som den var **utan att väja för det fula** och problemfyllda i tillvaron. Typiska representanter för realismen var i England Charles Dickens och i Frankrike Honoré de Balzac. Den franske författaren Émile Zola och den ryske författaren Fjodor Dostojevskij är kända representanter för naturalismen.

Flera av författarna från de litterära epokerna realism och naturalism, känner du förmodligen redan till. Kanske har du rentav läst en roman av t.ex. Charles Dickens eller sett en dramatisering på bio eller tv av Emily Brontës *Svindlande höjder* eller Tolstojs *Anna Karenina*? De stora romanerna från den här tiden fångslar generation efter generation. Hur kommer det sig då att dessa böcker, som blivit verkliga klassiker, föddes just under 1800-talet? Vi börjar med att studera förutsättningarna för litteraturen vid den här tiden. Du glömmer väl inte att notera författare och verk på din tidslinje!

Läs s. 135 i L och se vad som händer i Europa. Det som står på slutet av sidan är viktigt: ”Litteraturen speglar denna omvandling av samhälle och livsvillkor. Romaner och tidningar når stora upplagor och börjar spela en roll i opinionsbildningen.”

Läs också på s. 136 i L om hur litteraturen blir en marknadsvara. Det är en delvis ny publik som läser litteratur som är skriven i ett visst syfte av en ny typ av författare i ett förändrat samhälle. Som du ser var också utvecklingen av själva tryckförfarandet av stor betydelse.

Charles Dickens

Läs om författaren Charles Dickens på s. 137–140 i L. Det är inte konstigt att en så folkkär författare får så stort utrymme i vår litteraturhistoria. Underrubrikerna: ”Följetongsförfattaren”, ”Samhällsskildraren”, ”De märkliga Dickensfigurerna” och ”Eftermäle” är bra nyckelord till hans författarskap.

Läs också s. 141 i L: ”Läsning för hela familjen” och ”Budord för bästsäljare” Så styrde marknaden vad som skrevs på den tiden i England! Är det så annorlunda idag? Vilka av budorden kan du känna igen i dagens tv-serier?

Läs slutligen utdraget ur *Oliver Twist* i A på s. 203–209. Besvara frågorna under A och B på s. 209.

Repetera kapitlet i L genom att besvara frågorna 1–3 på s. 510 i A.

Systrarna Brontë

Stormande känslor och mystiska skräckupplevelser präglar dessa systrars romaner, helt i romantikens anda, men beskrivningarna av miljöer och bipersoner är i den nya tidens realistiska stil.

Läs s. 142–144 i L om Charlotte, Emily och Ann Brontës säregna uppväxt på hedarna i Yorkshire och om deras stora romaner. Charlottes mest kända roman är *Jane Eyre*. Emilys roman *Svindlande höjder* blev först efter hennes död värderad efter förtjänst.

Läs i A s. 210–215 det spännande utdraget ur *Jane Eyre*. Besvara uppgifterna under A och B på s. 214–215 samt uppgifterna 5–10 på s. 510–511.

Läs också i L den röda texten på s. 144–145 och hela s. 153. Där benas ismerna på 1800-talet upp.

Franska realister och naturalister

Du kan (om inte din lärare säger något annat) välja att studera **en** av de franska författarna Balzac, Maupassant, Flaubert och Zola.

Bläddra och läs översiktligt igenom s. 145–161 i L och s. 216–234 i A. Bilda dig en uppfattning om ovan nämnda författare. Välj sedan att fördjupa dig i en av dem enligt anvisningarna nedan:

Honoré de Balzac

L s. 145–149

A s. 216–219, *Pappa Goriot*

Uppgifter i A: A och B s. 218–219 + 11–15 s. 511.

Guy de Maupassant

L s. 154–155

A s. 220–224, *Mor Sauvage*

Uppgifter i A: A och B s. 225 + 19 s. 511.

Gustave Flaubert

L s. 156–158

A s. 226–231, *Madame Bovary*

Uppgifter i A: A och B s. 231 + 20–24 s. 511.

Émile Zola

L s. 158–162

A s. 232–234, *Den stora gruvstrejken*

Uppgifter i A: A och B s. 234 + 25–29 s. 511.

Läs slutligen den röda spalten på s. 162 i L och besvara fråga 30 i A på s. 511. Visst har du fått klart för dig i vad mån den moderna litteraturen är naturalismens arvtagare!

Tolstoj och Dostojevskij

Läs först i L s. 163–164 om Leo Tolstoj, författaren till de stora romanerna *Krig och fred* och *Anna Karenina*.

Den ryske författare som haft störst inflytande på vår tids litteratur är Fjodor Dostojevskij, som bl.a. skrev romanen *Brott och straff*. Läs i L s. 164–169. Underrubrikerna är bra att titta tillbaka på då du bildar dig en helhetsuppfattning om författaren. Teckningen av skenavrättningen på s. 165 ger en skrämmande bild av den fruktansvärda upplevelse som Dostojevskij var med om i sin ungdom då han fördes till torget i St Petersburg för att avrättas.

Raskolnikov, huvudpersonen i *Brott och straff*, möter du i utdraget ur romanen i A. Läs s. 235–240 och besvara sedan frågorna under A och B på s. 240–241.

Repetera kapitlet om Tolstoj och Dostojevskij genom att besvara frågorna 31–39 på s. 511–512.

Moment II: Romanläsning

De mest kända romanförfattarna under 1800-talet har du nu bekantat dig med och du har läst utdrag ur deras verk. Nu är det dags att läsa en hel roman av någon av dessa författare!

Din läsning redovisar du i **en skriftlig analys av romanen** och en kort, muntlig presentation vid träff 6. Om du inte deltar i träffar, skickar du analysen till din lärare. **Modell för romananalys** fick du i Studieenhet 3 (s. 18).

Välj bland följande romaner:

Honoré de Balzac, *Pappa Goriot*
Charlotte Brontë, *Jane Eyre*
Emily Brontë, *Svindlande höjder*
Charles Dickens, *Oliver Twist* eller *David Copperfield*
Fjodor Dostojevskij, *Brott och straff* eller *Idioten*
Gustave Flaubert, *Madame Bovary*
Leo Tolstoj, *Anna Karenina*
Émile Zola, *Thérèse Raquin*

På biblioteket kan du bläddra i de föreslagna böckerna, provläsa litet och sedan välja. Försök att komma igång med läsningen så fort som möjligt, så att det inte blir stressigt före redovisningen! Lycka till!

Moment III: Utländsk litteratur vid sekelslutet

Charles Baudelaire och Walt Whitman

Två diktare som kom att betyda mycket för utvecklingen av lyrikens innehåll och form i slutet av 1800-talet är fransmannen Charles Baudelaire och amerikanen Walt Whitman. Baudelairens strävan att ”tränga under verklighetens yta för att finna en djupare sanning” och hans användning av symboler inspirerade modernisterna på 1900-talet. Det gjorde även Whitmans rytmiska prosa, hans s.k. katalogstil. Baudelairens diktsamling *Les Fleurs du Mal*

(Det ondas blommor) utkom redan 1857 och första versionen av Walt Whitmans samling *Leaves of Grass* (Strån av gräs) kom 1855.

Läs om diktarna i L på s. 170–173 fram till Sekelslut och Sekelskifte. I A läser du Baudelaires dikt ”Kadavret” på s. 245–247 och besvarar frågorna under A och B.

Sekelslutet 1800/1900

Optimismen inför framtiden under 1800-talet förbyttes mot slutet av seklet i oro och pessimism bland människor som började tvivla på att framstegen inom industri och vetenskap skulle leda till en bättre tillvaro. Många kulturkritiker visade avsmak för det moderna samhällets krassa materialism. De som inte hade fått del av det nya välståndet började organisera sig och socialistiska partier med marxistisk ideologi växte fram i Europa.

Joseph Conrad förebådar en mörk framtid i romanen *Mörkrets hjärta*. Den ryske författaren Anton Tjechov beskriver i sina dramer *Måsen*, *Onkel Vanja*, *Tre systrar* och *Körsbärsträdgården* den ryska godsägaradelns förfall och hur en ny borgarklass växer fram. De proletära massorna skymtar i bakgrunden. Som novellförfattare är Tjechov en av de stora stilbildarna i litteraturen.

Maxim Gorkij ger en bred skildring av Ryssland före revolutionen i den självbiografiska trilogin *Min ungdom*, *Ute i världen* och *Mina universitet*.

Läs om Conrad, Tjechov och Gorkij i L s. 173–180. Besvara frågorna i A på s. 512–513, nr 46–54. Lär dig **den litterära ordlistan** på s. 180 i L.

Moment IV: Repetition

Repetera litteraturhistorien genom att besvara följande frågor i **A**: **Alla** frågor till avsnittet Realism och naturalism s. 510–513 (till Norden efter 1830) **utom** fråga 4, 16, 40, 41, 43, 47 b), 48 b) och 54.

Moment V: Högskoleprovet

Du kanske inte alls har planerat att skriva högskoleprovet! Även om du inte har tänkt att göra det ska du ändå utföra uppgifterna nedan. De delprov på högskoleprovet som hör till svenskämnet har du nytta av att arbeta med även för andra sammanhang.

Läs s. 306–308 i **S** om **ordkunskapstestet** och gör uppgift 1 (lösningar på s. 18).

Läraren avgör om ni ska göra uppgift 2 på s. 308 vid träff 6. I så fall förbereder du dig genom att leta upp och ta med dig en text som är lämplig för uppgiften.

Tips: **Ordhäftet** (Lena Olsson, Liber 2001) ger bra, systematisk träning inför Högskoleprovets orddel!

Moment VI: Internationella ord och ordbildning

Internationella ord

I A-kursen fick du lära dig hur nyttigt det är att samla och lära in nya ord. Hoppas att du har för vana att ha ordlistan nära till hands vid all läsning och att du regelbundet slår upp och lär dig nya ord.

Ofta är de svåra orden s.k. främmande ord, som visserligen funnits i svenskan länge, men som fortfarande genom stavning och/eller uttal verkar främmande. Många av de främmande orden är s.k. **internationella ord** med **beståndsdelar som återkommer** i många av dem.

Slå upp s. 304–305 i S! Lär dig betydelsen av och exemplen på morfemen som står nämnda där. Vissa kan du redan. Visst vet du att **anti** betyder mot och **pro** betyder för. Men vad betyder t.ex. **poly**? Lär in hela listan. Du har stor nytta av att kunna dessa s.k. morfem. Du kan gissa dig till betydelsen av en hel mängd främmande ord där dessa ingår.

Frivillig är uppgift 5 på s. 305 i S.

Ordbildning

Innan vi börjar studera olika sätt att bilda nya ord måste vi bekanta oss med en term som nämndes ovan: **morfem**. Slog du upp ordet i ordlistan? Om du missade det så läs ändå vidare direkt, för du får förklaringen nedan!

Läs s. 301 i S. Lär dig vad begreppen **fonem** och **morfem** innebär. Utför uppgifterna 1 och 2 på s. 301–302. Facit hittar du på s. 18.

Läs sedan s. 302–305 i S. Lär dig vad som menas med:

- arvord och lånord
- avledning
- översättningslån
- onomatopoetiska ord (en riktig tungvrickare!)
- sammansättning.

Gör uppgifterna 3 och 4 på s. 304. Det är lämpligt att göra dem på biblioteket, där du har tillgång till **etymologiska ordböcker**. Tag med svaren till träff 6. Om du inte deltar i träffar, skickar du svaren till din lärare.

Moment VII: Språken i Norden

Inläst material finns på cd:n **Nordiska språk och svenska dialekter** (Liber 2004).

Kommer du ihåg ”släkträdets” som vi tittade på i inledningen till studierna i språkhistoria i Studieenhet 4? Titta igen på s. 214 i S! Där ser du hur nära besläktade språken i Norden är.

Danska

De s.k. östnordiska språken, danska och svenska, står varandra särskilt nära. Det märker man mest i skrift. Talad danska kan vara litet knepig att förstå. Andra problem vållar de ord som man kallar ”falska vänner” och räkneorden.

Läs s. 236–240 i S. Lär dig **de svåra orden** på s. 239 och se till att du kan systemet efter

vilket **de danska räkneorden** är uppbyggt. På träffen kommer din lärare att testa dig och ge dig några siffror att säga på danska!

Läs också om **uttal** och praktisera uttalsreglerna genom att läsa en bit av någon av de danska texterna i avsnittet. Du kan! Försök också att helt kort sammanfatta innehållet i texten. Tag med dina meningar till träff 6.

Norska

De norska, isländska och färöiska språken hör till de s.k. västnordiska språken. Norskt tal-språk brukar inte vålla några problem för oss svenskar att förstå. Värre är det med dialekter från t.ex. norra eller västra Norge.

I Norge finns två språk, **nynorska** och **bokmål**. I åtskilliga hundra år styrdes Norge av Danmark och det danska inflytandet syns fortfarande i bokmålet, som är den variant av språket vi svenskar är mest vana att höra och läsa. Språksituationen i Norge är mycket intressant!

Läs s. 241–245 i **S**. Lär dig de sex **svåra orden** på s. 244. Utför uppgift 10 på s. 245. Förbered dig så att du i några meningar kan sammanfatta innehållet vid träff 6.

Isländska

Isländskan är ett fantastiskt språk eftersom det i ordböjning, ordförråd och meningsbyggnad är praktiskt taget oförändrat sedan vikingatiden. Därför har islänningarna inga större problem med att förstå den klassiska isländska litteraturen, t.ex. *Voluspa*, *Havamal* och de isländska sagorna som vi läste om i Studieenhet 4.

Läs om isländskan i **S** s. 246–247. Utför uppgift 11 på s. 247. Klarar du att komma på de svenska orden? Lösningen hittar du på s. 13 i facit (i första tryckningen står felaktigt övning 10 – ska vara 11 a.)

Färöiska

Om färöingarnas kamp för att bevara sitt språk läser du på s. 248–249 i **S**. Dialogen i uppgift 4 är inte så svår att förstå om du läser högt för dig själv. Facit finns på s. 13.

Finska

Läs s. 248–249 i **S**. Där får du en uppfattning om hur annorlunda det finska språket är konstruerat jämfört med det svenska. Finskan har **14 kasus**. (Hur många kasus har vi i svenskan? Har du glömt det får du slå upp det på s. 274 i **S**!) Du får här också lära dig om det finska språket i Sverige.

Kan du räkna på finska? De fem första **räkneorden** är: yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi. Hundra heter sata och tusen heter tuhat!

Samiska och grönländska

En mycket kort orientering om språken får du på s. 249–250 i S. Användningen av samiska har gått tillbaka i Sverige, eftersom samerna varit utsatta för en stark försvenskning. Inte förrän 1987 fick samerna en förordning om rätt till hemspråk, långt senare än våra invandrargrupper.

Invandrarspråk och minoritetsspråk

Vad vet du om språken i Sverige? Vilka officiella minoritetsspråk har vi? Vilka är de största invandrarspråken? Tänk först igenom eller gissa – och kontrollera sedan på s. 251!

Fördjupningsuppgift:

Läs **mer om ett av de nordiska språken**. Sök fakta i böcker och på Internet. Kanske läraren fördelar språken så att ni arbetar två eller flera om ett språk.

Förbered en **mundlig presentation av ett nordiskt språk**. Här följer förslag till sådant du kan ta upp:

- något om språkets historia
- språkets utbredning och ställning idag
- utmärkande drag i grammatik, ordförråd etc.
- eventuella likheter och olikheter med det svenska språket
- textprov på språket att visa upp
- några exempel på intressanta ord.

Om du inte deltar i träffar skickar du din skriftliga redovisning till läraren.

Träff 6

- Frågor på litteraturavsnitten.
- Muntliga redovisningar av romananalyser. Analyserna lämnas in.
- Redovisning av uppgifter till avsnittet om ordbildning.
- Uppföljning av kapitlet ”Språken i Norden”. Eventuellt en uppgift att avgöra vilken av två texter som är norsk respektive dansk. Litet förhör på svåra ord i norska och danska samt på de danska räkneorden. Övergripande diskussion om språken i Norden.
- Eventuellt en presentation av olika nordiska språk (fördjupningsuppgift).

Studieenhet 7

I denna studieenhet ingår:

- nordisk litteratur från 1830 till sekelskiftet
- övning inför det nationella provet.

Moment I: Litteraturen i Norden efter 1830

Vi läste om hur nöjesläsningen i England ökade under andra hälften av 1800-talet och precis samma sak hände i Sverige. Läs om hur marknaden för böcker växer i L på s. 182.

Carl Jonas Love Almqvist

En brygga mellan svensk romantik och realism bildar Carl Jonas Love Almqvists författarskap. Han var, som det står i L, ”poet, romanförfattare, tonsättare, skolreformator och – giftmördare”. Låter det inte spännande! Om Almqvist verkligen, som det sades, mördade ockraren är dock inte helt bevisat.

I den historiska romanen *Drottningens juvelsmycke* möter vi den bedårande gestalten Tintomara som ingen, vare sig man eller kvinna, kan undgå att förälska sig i.

I tendensnovellen *Det går an* heter huvudpersonen Sara Videbäck, en praktisk, förständig, självständig kvinna med båda fötterna på jorden. Sara har bestämda åsikter om kvinnans ställning i äktenskapet. Almqvist var långt före sin tid när han tog upp könsrollsfrågorna till debatt och det var fenomenalt att han gjorde det!

Läs i L s. 182–185 om Tintomara och Sara Videbäck, som representerar olika sidor av Almqvists författarskap, om hans övriga verk och om hans spännande liv. I A läser du på s. 248–249 ”Uppvaknandet” ur *Törnrosens bok*. Besvara frågorna på s. 249. Uppgift B: 4 är **frivillig**. Vidare läser du de fina dikterna ”Häxan i konung Karls tid” och ”Du går inte ensam” ur *Songes* på s. 250. Besvara också frågorna på s. 250–251.

Fråga B: 5 är **frivillig!** Om du gör den blir ditt framträdande säkert en uppskattad underhållning, kanske därhemma. Tänk på vad du lärt dig om högläsning så att texten riktigt kommer till sin rätt.

Läs till sist utdraget ur ”Det går an” i A på s. 252–255. (Läs gärna hela novellen, det tar inte så lång stund.) Besvara frågorna under A och B på s. 255. De är omfattande och intressanta! När du besvarar frågorna, tänk på hur förhållandena var vid denna tid. Det var modigt av Almqvist att väcka denna debatt 1839!

Fredrika Bremer

Almqvists Sara Videbäck skulle kunna vara en andlig syster till författarinnan Fredrika Bremer, som var den första nordiska skribent som blev internationellt känd. Läs om hennes fantastiska kvinnoöde och hennes produktion i L på s. 186.

Johan Ludvig Runeberg

Finlandssvensken Johan Ludvig Runeberg har i sin diktning, trots att den är helt på svenska, på ett speciellt sätt lyckats fånga **det genuint finska**, t.ex. i ”Bonden Paavo” som ”blandade

till hälften bark i brödet”. Det är en härlig dikt som du ska läsa högt, för den har en sådan skön rytm!

Vid samma tid publicerades Elias Lönnrots stora finska epos *Kalevala*.

Runebergs stora ämne blev så småningom finnarnas krig mot Ryssland. Få diktsamlingar har betytt så mycket och samtidigt blivit så angripna som *Fänrik Ståls sägner*. Man påstår att Finland aldrig skulle ha blivit självständigt utan dessa dikter. I de krig som finnarna utkämpade på 1900-talet lär soldaterna haft med sig sägnerna som en sorts andlig ammunition. De som kritiserat Fänrik Ståls sägner påstår att de är historiskt osanna, och de menar också att det är svårt att ta till sig diktning som så ensidigt förhållig tapperheten. Vi får väl se vad du tycker om du läser en av dikterna, ”Sven Duva”!

Läs i L s. 187–188 om Runeberg. Läs sedan i A s. 261–262 dikten ”Bonden Paavo”, som vi sa, högt för dig själv! Besvara frågorna under A och B på s. 262.

Frivillig uppgift: Blev du intresserad av *Fänrik Ståls sägner* läser du också dikten ”Sven Duva” i A s. 263–266. Frågorna under A och B efter dikten hjälper dig att reflektera över innehållet.

H. C. Andersen och Sören Kirkegaard

Att sagokungen Hans Christian Andersen, som bl.a. skrev sagan ”Den fula ankungen”, tillhör denna epok visste du kanske inte. Läs gärna den röda texten om författaren i L på s. 189. I röd text presenteras också den danske filosofen Sören Kirkegaard på s. 193 i L.

Repetera slutligen detta avsnitt i litteraturen genom att besvara frågorna 1–13 på s. 513 i A.

Moment II: August Strindberg och Victoria Benedictsson

”Du ser att jag är en djefvul till karl som kan många konster”, skrev August Strindberg i ett brev till George Brandes den 5 december 1885. Tio år tidigare hade han i sitt stora kärleksbrev till dåvarande hustrun Siri utropat: ”... min eld är den största i Sverige och jag skall, om ni vill, sätta eld på hela detta usla näste.” Citaten säger en del om denne gigant inom svensk litteratur som verkligen ingen kan förhålla sig ljummen till! Vi får se vad du tycker! Möt **romanförfattaren, dramatiker, samhällsdebattören, lyrikern och brevskrivaren August Strindberg!**

Läs i L s. 194–205. Här blir det delvis repetition eftersom du redan i Studieenhet 2 mötte författaren som dramatiker. Lägg noga märke till under-rubrikerna: ”Satirikern”, ”Historikern” osv. De ger en sorts hållpunkter när man ska orientera sig i detta omfattande författarskap.

Gå vidare till A s. 274–281 och läs det kända kapitlet ur *Röda rummet*, ”Stockholm i fågelperspektiv”. Besvara frågorna under A och B på s. 208–281. Strindberg som lyriker möter du i dikterna ”Indiansommar” och ”Vid avenue de Neuilly” i A på s. 282–283. Hjälptill analys får du i frågorna under A och B på s. 283.

Du vet redan att en passage i novellen ”Dygdens lön” i novellsamlingen *Giftas I* föranledde åtal. Ifrån den andra samlingen, *Giftas II*, är novellen ”Otur”, som du läser i A på s. 284–289. Begrunda även uppgifterna under A och B på s. 289.

Utdraget ur *Fadren* har du redan läst och kanske studerade du ytterligare någon

Strindbergspjäs tidigare under vår lilla dramakurs. Får du möjlighet någon gång i framtiden måste du se *Fröken Julie!* Frivillig läsning: den klassiska novellen ”Ett halvt ark papper”, s. 301–302.

Repetera slutligen avsnittet om Strindberg genom att i A besvara fråga 21–33 utom fråga 30 på s. 514.

Fördjupningsuppgifter

Grip möjligheten att fördjupa dig i Strindbergs författarskap, kanske tillsammans med några kamrater i ett grupparbete. Rådgör med din lärare. Här följer förslag till fördjupningsuppgifter:

1. Strindbergs barndom

Läs och diskutera *Tjänstekvinnans son* (”Smakprov” i A. s. 290!). Vilken bild av den unge Strindberg växer fram vid läsningen? Jämför gärna barndomsskildringarna med vad som sägs om Strindbergs uppväxtår i t.ex. boken *August Strindberg* av Olof Lagercrantz, eller Martins Lamms bok med samma titel.

2. Kvinnorna i Strindbergs liv och deras betydelse för hans utveckling

Stoff finner du förstås i de självbiografiska verken, främst *En dåres försvarstal* och i böckerna om Strindberg (se under uppgift 1). Jämför gärna med den bild som tecknas av Siri von Essen i Karin Smirnoffs bok om sin mor: *Strindbergs första hustru*.

3. Röda rummet – ”Den första moderna svenska romanen”

Presentera romanen och en analys av densamma. Tänk som vanligt på val av ämne, miljö, tid, personer, berättarteknik, tendens etc. Läs gärna upp något stycke eller dramatisera någon scen ur romanen.

4. Strindbergs syn på kvinnan och äktenskapet i Giftas

Presentera några av novellerna och din/er analys, gärna med uppläsning eller kanske med dramatisering. Välj gärna någon/några noveller ur både första och andra samlingen. Lagg särskilt märke till Strindbergs novellteknik – hur han bygger upp berättelserna. Hur tecknas personer, miljö? Hur framförs tankar/budskap?

5. Giftasnovellen som är Strindbergs inlägg i debatten om Ibsens pjäs: Ett dockhem

Läs Ibsens drama *Ett dockhem*, analysera det och jämför med Strindbergs novell. Läs också vad Strindberg skrivit om Ibsens pjäs i andra sammanhang. Vilken av författarna sympatiserar du/ni med? Motivera!

6. Hemsöborna, en älskad klassiker

Läs romanen och analysera den. Utgå från vår romananalysmodell i Studieenhet 3. I vad mån reflekteras tidens tankar i detta verk? Läs om romanen i t.ex. Lamms bok (se uppgift 1). Läs eventuellt upp ett avsnitt. Varför inte dramatisera någon episod!

7. Ett drömspel – ”Mitt mest älskade drama, min största smärtas barn”

Läs, analysera och presentera detta fascinerande symbolistiska drama, som ger en djup inblick i Strindbergs världsåskådning. Här finner du bl.a. det kända citatet: ”Det är synd om människorna.” Dramatisera gärna något avsnitt. Hjälp till analys finns t.ex. i Lamms bok om Strindberg (se uppgift 1).

8. Strindbergs brev

Strindberg var en synnerligen flitig brevskrivare. Presentera brev till olika kategorier av adressater: hustrur, barn, kolleger, vänner, fiender, som kan ge en bild av personen Strindberg

9. Strindberg i ett internationellt perspektiv

Studera några utländska litteraturhistorier och artiklar. Hur framställs Strindberg och hans verk? Presentera!

Redovisning sker vid träff 7. Läser du på egen hand och har valt att utföra en fördjupningsuppgift väljer du en som går att redovisa skriftligt och skickar den till din lärare.

Victoria Benedictsson

Att läsa om denna författarinna är som att läsa en spännande roman om en kvinnas kamp för att förverkliga sig själv och sina drömmar. Riktigt nära henne kommer vi i dagböckerna. Strindberg lär ha haft henne i tankarna när han komponerade dramat Fröken Julie.

Läs s. 206 i L om författarinna och besvara fråga 34 på s. 514 i A.

Blev du intresserad och vill läsa mer om Benedictssons kamp för kvinnans frigörelse? Läs då t.ex. romanen *Pengar!* Vi kommer senare att ta upp fler författare som både i författarskap och egen livshållning speglar kvinnans kamp för lika rättigheter.

Moment III: 1890-talet i svensk litteratur

Pendeln slår, som så ofta i litteraturhistorien, tillbaka. Många författare var vid seklets slut trötta på att debattera problem och att skriva vardagsrealistiskt. Samhället har sina brister men livet ger också tillfällen till glädje och skönhetsupplevelser, menade man. Kärleken till traditionerna och till hembygden uttrycks gärna i dikt.

Läs i L s. 207. Där introduceras helt kort våra kända nittitalister: Heidenstam, Fröding, Karlfeldt och Lagerlöf.

Verner von Heidenstam

Författarens namn har du redan mött i avsnittet om Strindberg. Det var de berömda raderna ”Jag längtar hem ...” på s. 209 i L (och s. 303 i A) som Strindberg utsatte för skarp kritik. Oförtjänt kritik tycker många. Vad tycker du?

Läs om Verner von Heidenstam i L s. 208–209. Sedan läser du de två dikterna på s. 303–304 i A och besvarar frågorna under A och B. Frågorna 1 och 4 under B kan med fördel diskuteras under träff 7.

Gustaf Fröding

Det är faktiskt sant att alla svenskämnesstuderande som jag som har sammanställt studiehandledningen har mött, har gillat Gustaf Frödings diktning! Intresset för honom tycks aldrig vika. Det kan bero på att hans diktning både rymmer glad folklighet och djup personlig tragik.

Läs om författaren i L på s. 210–213. Läs sedan dikterna i A s. 308–314. Besvara frågorna efter varje dikt. Dikten ”En morgondröm”, som föranledde åtal och som behandlas i L, kan kanske vara intressant att diskutera. Du hittar den säkert på biblioteket.

Erik Axel Karlfeldt

Har du en möjlighet ska du lyssna till tonsättningar av Karlfeldts dikter, t.ex. ”Sång efter skördeanden” eller ”Jungfru Maria” med Sven-Bertil Taube. Författaren kom från enkla förhållanden men blev ledamot av Svenska Akademien. Han blev alltså en bildad man som ”talte med bönder på bönders vis, men med lärde män på latin”. Detta citat och mer information om författaren som 1931 postumt tilldelades Nobelpriset i litteratur finner du med röd text på s. 214 i L.

Selma Lagerlöf

1909 blev Selma Lagerlöf den första svensk och den första kvinnan som fick ta emot Nobelpriset i litteratur. 1914 invaldes hon som första kvinna i Svenska Akademien. Hon är kanske den största berättaren i svensk litteratur.

Läseboken *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* har du kanske redan läst något kapitel ur. Den fjortonårige, late Nils, som inte är snäll mot djuren, förvandlas som straff till en pyssling! Han följer en gåsflock från Skåne till Lappland och tillbaka igen. Kunskaper om samhälle och geografi förmedlas till läsaren ganska omärkligt, samtidigt som vi följer hur Nils lär sig att bli snäll mot de svaga och emot djuren. En illustration till boken finner du på s. 218 i L.

Flera av Lagerlöfs böcker har filmatiserats. Stor uppskattning fick Billy Augusts version av *Jerusalem* för några år sedan.

Känner du till den lysande hjälten Gösta Berling, kavaljererna på Ekeby och de sköna damerna som ”hängde som ekorrhingar runt människens halsar” i *Gösta Berlings saga*? Den boken ska man egentligen lyssna till en uppläsning av, så att Selmas rytmiska prosa kommer till sin rätt.

Läs om Selma Lagerlöf i L s. 215–218. Läs därefter utdraget ur *Gösta Berlings saga* i A s. 315–320 och besvara frågorna under A och B. Besvara slutligen frågorna 47–52 på s. 515 i A.

Två svenska nobelpristagare i litteratur har nämnts i detta avsnitt. Har du sett att det finns en **lista över nobelpristagare** i litteratur på s. 398 i L?

Moment IV: Sekelskiftet 1900 i svensk litteratur

Två svenska författare från svenskt sekelskifte finns presenterade i våra böcker: Hjalmar Söderberg och Hjalmar Bergman. Du kan välja att behandla en av dem, om du vill. Innan du väljer, läs de korta presentationerna nedan och bläddra förstås i L.

Runt sekelskiftet ger flera författare uttryck för en **pessimistisk världssyn** – en reaktion mot tron på framåtskridande och framsteg. Vissa upplever starkt att utvecklingen är ödesbestämd (determinerad). Miljön i Hjalmar Söderbergs romaner är ofta staden i skymning, där en ensam, grubblande flanör driver runt på gatorna, en passiv åskådare till livet.

Det sägs om Doktor Glas, huvudpersonen i en av böckerna: ”Det finns människor som sakna alla anlag för lycka och som känna det med pinsam, obeveklig klarhet. Sådana människor sträva inte efter lycka utan efter att få litet form och stil på sin olycka.”

Att finna den fullständiga och totala kärleken tycks omöjligt. Citatet ”Jag tror på köttets lust och själens obotliga ensamhet” ur dramat *Gertrud* kan stå som ett motto över Söderbergs diktning. Läs gärna, när du får tid, den delvis självbiografiska romanen *Martin Bircks ungdom* eller romanen *Den allvarsamma leken* om journalisten Arvid Stjärnbloms och Lydia Stilles kärlekssaga. (Är det inte underbara namn på huvudpersonerna!)

Läs om Hjalmar Söderberg i L s. 219–221. I A läser du den fenomenalt komponerade novellen ”Pälsen”, s. 321–323. Kanske läste du den redan på A-kursen och noterade de s.k. **planteringarna**, dvs. berättarens antydningar om vad som ska komma. Besvara frågorna under A och B på s. 323–324.

Hjalmar Bergman

Idyllisk och välmående är småstaden Wadköping, där handlingen i Bergmans kanske mest folkära roman *Markurells i Wadköping* utspelar sig. Louis, son till häradshövding de Lorche och ”frun med de gracila benen”, ska ta studenten tillsammans med kamraten Johan Markurell. Det är en glad och festlig dag, men vad utspelar sig egentligen bakom fasaderna i den lilla staden? Där leker katten med råttan ... Komik och tragik blandas i en fantastisk värld, beskriven med en magisk realism. (Minns du den magiska realismen i Gabriel García Márquez böcker som vi läste om i Studieenhet 3?) Att Bergman arbetade med filmmanus har satt tydliga spår.

I botten ligger Bergmans livsåskådning som kan jämföras med Hjalmar Söderbergs. ”Människans tanke är fri, men viljan är det inte. Vår vilja är styrd av en högre makt, och det är inbillning att tro att vi är herrar över våra handlingar”, skrev Bergman i *En döds memoarer* där han sammanfattar sin s.k. marionettfilosofi.

Läs om Hjalmar Bergman i L s. 221–225. Därefter läser du utdraget ur *Jag, Ljung och Medardus* i A på s. 325–329.

Litteratur från sekelskiftet i svensk litteratur **repeterar** du genom att besvara frågorna till den författare du valt på s. 515. Till Söderberg besvarar du frågorna 53–57 och till Bergman frågorna 58–66. Lär dig **den litterära ordlistan** på s. 226 i L.

Alternativa fördjupningsuppgifter:

Istället för att arbeta med Strindberg kan du välja någon av de övriga författare som presenterats i denna studieenhet. Tag hjälp av din lärare att formulera ett lämpligt ämne.

Moment V: Repetition

Förbered dig inför frågor från läraren, vid nästa träff eller per post, på de litteraturhistoriska avsnitten vi läst i denna studieenhet. **Repetera** särskilt följande frågor i Antologin: s. 513–515: fråga 1–13, 21–29, 31–52 samt 53–57 (Söderberg) och 58–66 (Bergman).

Moment VI: Det nationella provet på B-kursen i svenska

Det nationella prov som gäller för kurs B i svenska ges i slutet av november och i slutet av april varje år. Du kommer alltså att skriva provet mot slutet av denna kurs. I denna studie-

enhet övar vi på ett gammalt prov, som du får av din lärare. Du ska skriva delproven som om det vore ”på riktigt” och ha med dig lösningarna till träff 7. Deltar du inte i träffar skickar du proven till din lärare.

Under kurserna A och B har du övat dig på olika typer av skrivning. Du har skrivit berättande, beskrivande och utredande texter, du har skrivit referat, recensioner, textanalyser, argumenterande framställning och litterära essäer. Nu är du alltså väl förberedd när dina färdigheter i skrivning ska prövas.

Du som deltar i träffar har också övat på muntliga framträdanden i olika sammanhang med redovisningar inför grupp vid så gott som varje träff. Läser du helt på egen hand har du mest redovisat skriftligt, men tekniken att framträda inför grupp bör du ha lärt dig och övat på därhemma.

Vid det nationella provet prövas både **skriftliga och muntliga färdigheter**. Provet bygger varje år på ett speciellt **tema**, t.ex. ”Språk som bro och barriär” (vt 1999), ”Arbete – vårt liv” (ht 1999), eller ”Läge för läsning” (ht 2000). Temat presenteras i ett **texthäfte** som delas ut till eleverna ca tre veckor före provet.

Tre delprov, som bildar en helhet, ingår:

- **Muntligt prov.** Förberett tal prövas i en kort (5 min) informerande presentation. Förslag till ämnen som ansluter till texthäftet ges.
- **Skriftlig A-uppgift.** Här skriver du en kort utredande text, som bygger på läsning av texthäftet. Normalt genomförs A-uppgiften på en lektion (ca 80 minuter) under veckan före skrivuppgift B.
- **Skriftlig B-uppgift.** Du väljer en av nio givna skrivuppgifter inom temat. Uppgifterna leder till texter av olika slag i texthäftet. Denna provdel genomförs på en skrivdag som är gemensam för alla som skriver detta prov i hela landet. Tiden för provet är 300 minuter.

Provets tre delar vägs samman i ett **provbetyg**. Det muntliga provresultatet värderas i sammanvägningen till 30 procent, resultatet på A-uppgiften till 20 procent och resultatet på B-uppgiften till 50 procent.

Hur förbereder man sig inför provet?

I god tid före provet får du ut ett **texthäfte**. Det ska fungera som ”inspiration, faktaunderlag och utgångspunkt för analys. Texterna är autentiska, ibland beskurna men inte tillrättalagda eller rättade.” Det jag citerar nu är instruktionerna i ett speciellt häfte som ges till lärarna.

Läs igenom texthäftet noga, stryk under och anteckna nyckelord så att du blir väl orienterad. Fundera över hur temat speglas i de olika texterna, hur texterna hör ihop och vilka texttyper som är representerade. Diskutera temat med dina vänner och sök gärna vidare information på biblioteket eller via datorn. Du får ha med dig texthäftet på proven.

Före det **muntliga provet** får du en lista med förslag på ämnen. Syftet med detta prov är ”att låta eleven visa sin förmåga att informera på ett intresseväckande och engagerande sätt”. Dessutom får eleverna visa att de kan finna goda källor till informationen.

Följande bedöms:

- **Framförande.** Kontakt med åhörarna, säkerhet och engagemang.
- **Struktur.** Tydligt syfte, klar disposition, intresseväckande inledning och medveten avslutning.
- **Innehåll.** Egna uppslag/aktualiteter, konkreta exempel och anpassning till tiden (5 min).
- **Manus/hjälpmedel.** Frihet i förhållande till manus, relevanta hjälpmedel (bilder, OH osv.).
- **Språk.** Variation, anpassning till ämne och åhörare samt pregnans och uttrycksfullhet.

Till **A-uppgiften** får eleverna **ett ämne**. (Man har alltså inte flera uppgifter att välja mellan.) En kort, koncentrerad utredande text ska skrivas på grundval av texthäftet. Skrivtiden är 80 minuter.

Det är viktigt att man kan använda **källor** på rätt sätt och att man gör **korrekta källhänvisningar**. Be din lärare att du får kopiera de råd som finns i lärarens instruktionshäfte. Där finns skrivråd med exempel på inledningar och källhänvisningar, exempel på bedömningar av elevtext samt frågor till texthäftet att fundera över inför det nationella provets skrivdag.

Till **B-uppgiften** har elever möjlighet att välja **ett av nio alternativ**. Uppgifterna leder till texter av varierande slag: artiklar, talmanus, inlägg, analyser, informerande och utredande texter.

B-uppgiften ges på en viss dag. **Skrivtiden är fem timmar** (300 min.) Hjälpmedel vid de båda skriftliga provdelarna är **ordlista**.

Hur bedöms proven?

Som vanligt är det **innehåll och form** som bedöms. Betygskriterier formuleras för varje ämne i ett häfte som lärarna får som underlag för bedömning.

När det gäller innehållet är det viktigt att skribenten uppfattat **vilken typ av text** som avses. Vilken är den tänkta **skrivsituationen**? Vem är **mottagaren** av texten? Är uppgiften att skriva en debattartikel i en dagstidning eller en utredning till lärarkandidaterna på Lärarhögskolan? Ska jag skriva ett inledningsanförande till en debatt eller en litterär essä? I instruktionerna till varje ämne står detta. Det gäller att läsa noga innantill och leva sig in i och anpassa sig till situationen. Titta gärna på **checklistan** sist i denna studieenhet innan du börjar skriva. Där ser du vad som särskilt kommer att granskas och bedömas i din uppsats.

Din uppgift:

Öva på alla tre delarna: den muntliga och de två skriftliga, dvs. A-delen och B-delen. Texthäfte, ämnen och alla nödvändiga instruktioner får du av din lärare.

Vid träff 7 ska du vara beredd att framträda med den muntliga framställningen. Dina lösningar till de skriftliga proven ska du också ha med dig, för ni ska i gruppen arbeta med varandras texter.

Du som inte deltar i grupp skickar manus till anförande och övriga lösningar till din lärare.

Träff 7

- Några frågor på litteraturavsnitten.
- Redovisning och inlämning av arbete om Strindberg eller om någon annan samtida författare.
- Redovisning av den muntliga delen av det nationella provet (ett femminuters tal).
- Granskning av de nationella proven enligt checklista nedan.

Checklista för granskning av nationellt prov

Byt uppsatser! Arbeta igenom den text du fått att granska med hjälp av listan nedan.

- Titta på uppgiftslappen och läs igenom **ämnesformuleringen samt instruktionen till ämnet** så att du är klar över vad uppsatsen du nu fått att läsa bör handla om. Är det t.ex. en utredande eller en argumenterande text som ska åstadkommas? Är det kanske en artikel, ett brev eller ett tal som ska skrivas?
- Läs först igenom hela uppsatsen översiktligt en gång. Fungerar texten i sitt sammanhang? Tänk på **syfte, mottagare och situation**. Fångar texten läsarens intresse?
- Detaljgranska nu **innehållet** i uppsatsen stycke för stycke. Sammanfatta i marginalen med några ord vad varje stycke handlar om.
- Stämmer innehållet med den givna instruktionen?
- Är **dispositionen** bra?
- Är **styckeindelningen** väl genomförd?
- Är **inledning och avslutning** väl formulerade?
- Har **materialet i texthäftet** utnyttjats väl?
- Gör referat och citat **källorna** rättvisa?
- Är källorna korrekt angivna?
- Ge gärna förslag till förbättringar! Beröm sådant som är bra!
- Granska **språket** i uppsatsen.
- Är det tydligt? Varierat? Toftigt? Elegant? Är **stilen** anpassad till ämnet?
- Rätta eventuella språkfel.
- Notera förslag till förbättringar.

Väg **samman alla iakttagelser** och försök att formulera ett helhetsintryck. Var frikostig med beröm! Ge gärna förslag till förbättringar! Signera!

Studieenhet 8

I denna studieenhet ingår:

- lyrikanalys
- litteraturläsning: tidiga förnyare av prosan under 1900-talet
- litteraturläsning: modernismen inom lyriken
- tema språk.

Moment I: Att läsa lyrik

Ett enkelt sätt, när vi vill skärskåda konstnärskapet i diktandet, är att titta på diktens **innehåll** och **form**. Vad handlar strofen om? Hur är den skriven?

En **tolkning** av innehållet i ovanstående rader kan vara att de handlar om diktarens förhållningssätt (kanske trots mot) traditionell diktning som gärna skulle vara utformad efter ett visst mönster. Vi vet att dikten skrevs i en brytningstid inom litteraturen. Skalderna sökte nya vägar för att ge uttryck åt tankar, känslor och stämningar. Hon ”struntar i ädla stilar” men uttrycker ”sorg” över att inte kunna baka katedraler. Vad menar hon med det?

När det gäller **formen** kan vi konstatera att den är okonventionell för den tiden. Den är inte rimmad och raderna är olika långa. Ordföljden är speciell i tredje raden, där ordet ”ärmarna” får en framskjuten, betonad ställning. Bilden av dikten som ”jäser” är uttrycksfull och spännande. Man vill läsa vidare ...

I S på s. 164–174 ska vi nu ägna oss åt analys av dikter och arbeta med kapitlet ”Att läsa lyrik”. Läs till att börja med s. 164–168. Du kommer nog ihåg att vi arbetade med Runebergs fina dikt ”Den enda stunden” under A-kursen då vi utförde uppgift 1.

Diskussionen om läsarens roll på s. 166 är viktig. I uppgift 2 a) får du fundera över din ståndpunkt.

På s. 166–167 får du också frågor som är till hjälp vid analys av en dikts innehåll. Utför uppgift 3. Du kan välja en dikt på egen hand eller arbeta med någon av de två dikterna i S.

Läs sedan vidare om **det lyriska språket** på s. 168–170. Se hur ordvalet präglar tonen i dikten hos olika författare.

På s. 170–172 läser du om **den poetiska bilden** och gör uppgifterna 4, 5 och 6. Uppdraget att skriva en egen dikt är **frivilligt** men det vore roligt om din inspiration rann till och du provade på att dikta. Tag i så fall med dig din dikt till nästa träff eller skicka den till din lärare.

Lär dig till sist **listan över lyrikbegrepp** på s. 172–174. Var beredd på att din lärare frågar dig om några av begreppen vid nästa träff.

Repetitionsfråga: Förklara a) strof b) vers c) allitteration d) assonans e) manligt och kvinnligt rim f) sinnesanalogi g) metafor h) anafor.

Nu går vi in på litteraturen under 1900-talet. Börja gärna skriva på en ny tidslinje!

Moment II: Förnyare av prosan under tidigt 1900-tal

Det första världskriget blev ett av de mest blodiga krig som mänskligheten dittills varit med om. Det kom att präglade människors världsbild mer än något annat i början av 1900-talet.

De fruktansvärda krigsupplevelserna med meningslöst lidande och ångest skildrades av en del författare medan andra flydde in i idyllen och skrev om tider och miljöer som inte drabbats av kriget. Många författare sökte **ett nytt formspråk** för att ge uttryck åt det lidande man bevittnat och den ångest man känt inför tillvaron. Människans inre fokuserades.

Sigmund Freuds teorier om personlighetens struktur och utveckling hade stort inflytande på litteraturen och konsten. Drömmar, fria associationer, spontana infall och felsägningar kan vara uttryck för undermedvetna hämningar och komplex, menade han. Läs den röda texten på s. 234–236 i L om Sigmund Freud och hans lärjunge C. G. Jung. Lär dig vad begreppet **arketyp** innebär!

På s. 228 i L läser du sammanfattningen om det nya i tiden under rubriken ”Ny syn på tillvaron”.

Erich Maria Remarque, Thomas Mann och Herman Hesse

Läs s. 229–233 i L. Där presenteras tre tyska författare, varav du kanske redan bekantat dig med Erich Maria Remarque i A-kursen. Hans roman *På västfronten intet nytt* är kanske den mest kända krigsskildringen från första världskriget. Vill du någon gång i framtiden studera Thomas Manns berättarkonst närmare är det lämpligt att börja med någon av långnovellerna ”Tonio Kröger” eller ”Döden i Venedig”. Herman Hesses *Siddharta*, i vilken huvudpersonen prövar olika livsstilar i sitt sökande efter livets mening, har lästs med stor behållning av många ungdomar. I romanen *Stäppvargen* styrs huvudpersonen dels av sin vargnatur med starka och ursprungliga drifter och dels av sin människonatur präglad av kultursamhällets moral.

På s. 516 i A besvarar du frågorna 1–8 som hör till kapitlet du just läst i L. Om du inte har läst utdraget ur *På västfronten intet nytt* i A s. 330–336 i A-kursen så gör det nu och besvara frågorna under A och B på s. 336.

Marcel Proust, James Joyce och Franz Kafka

Dessa tre författare är viktiga förnyare av romankonsten på olika sätt:

Marcel Proust efterbildar minnets sätt att arbeta. Han skrev sin roman *På spaning efter den tid som flytt* i ett ljudisolerat sovrum och arbetade mycket koncentrerat med att gräva fram minnen ur sitt inre. Särskild känd är berättelsen om Madeleinekakan. Kakans speciella smak gör att huvudpersonen alldeles kristallklart plötsligt kan se fragment av sin barndom för sitt inre. ”Det var ju så den lilla kakbit smakade, som tant Léonie brukade ge mig efter att ha blött den i té, eller lindblomsté, om söndagsmorgnarna i Combray (ty jag gick inte ut förrän det var tid att gå till mässan), då jag kom och sade god morgon till henne i hennes sovrum.”

James Joyce återger det inre, okontrollerade tankeflödet i s.k. **inre monologer** i den omfångsrika romanen *Ulysses*. Ja, du har rätt, stoffet är hämtat från Homeros epos om äventyraren Odysseus på väg hem till Ithaka och sin älskade Penelope. Handlingen i Joyce roman utspelar sig i Dublin den 16 juni 1904 och huvudpersonerna är annonsakvisitören Leopold Bloom, hans maka Molly och den unge Stephen Daedalus. *Porträtt av författaren* som ung och novellsamlingen *Dublinbor* är lämpliga ”inkörsportar” till Joyce författarskap

Frans Kafka beskriver en mycket speciell livskänsla – **en oförklarlig skräck**, som vi ibland kan uppleva då tillvaron förefaller totalt absurd. I romanen *Processen* blir Josef K. plötsligt en dag häktad. Han får aldrig veta vad han gjort och kallas till det ena förhöret efter det

andra samtidigt som han får röra sig fritt. Ingen får hjälpa honom och han upplever allt omkring sig som hotfullt. Denna kusliga stämning som omger herr K har gett upphov till ett begrepp: "kafkastämning".

Läs s. 237–244 i L om författarna. I A läser du sedan följande texter och besvarar frågorna under A och B till respektive text:

Proust: "Madeleinekakan", s. 337–340

Joyce: ur *Odysseus*, s. 341–344

Kafka: "En läkare på landet", s. 347–351.

Repetera slutligen fakta om de tre författarna i L genom att besvara frågorna 9–23 på s. 516.

Moment III: Den lyriska modernismen i utländsk diktning

Inom lyriken sprängde modernismens nya uttrycksformer alla gränser. "Kan man begripa en modernistisk dikt?" frågas det i den röda texten med den vackra illustrationen i L på s. 246. Läs om Georg Trakls dikt "Grodek" och resonemanget om modernisternas sätt att skapa ett personligt förhållande mellan läsare och dikt.

Experimenterandet tog olika vägar i de s.k. "ismer" som växte fram: expressionismen, futurismen, dadaismen och surrealismen.

Expressionismen präglas av **starka känslouttryck** och hänsynslös subjektivitet.

Inom **futurismen** besjöngs **framtidens civilisation**. Den präglas av revolt och hyllar det manligt starka och sunda. Handlingsförklaringen under sekelskiftet tar man avstånd ifrån. Snabbhet och en ny skönhet prisas: "En rykande automobil ... är vackrare än Nike från Samothrake." "En örfil åt den allmänna smaken" gav den ryske diktaren Majakovskij.

Även **dadaisterna** gör en grimas åt den goda smaken.

Surrealisterna vill göra människan fri. Den västerländska civilisationen har deformerat henne. Fantasin är den psykiska kraft som är mest betydelsefull, hävdar de. Tack vare Freud har man möjlighet att tränga igenom de psykiska ytskikten ner till **det undermedvetna**. Detta kommer till uttryck om man skriver ner allt som faller en in utan att bry sig om sammanhang eller interpunktion: **en automatisk skrift**.

Läs i L s. 244–257 om ismerna och om två modernister: Vladimir Majakovskij och T. S. Eliot. Den sistnämndes storslagna undergångsdiktsvit om vår tid, *Det öde landet*, blev epokgörande. För många av oss är han känd för något som han själv betraktade som en parentes i sin diktning, barnboken *Old Possum's Book of Practical Cats* (De knepiga katternas bok), underlaget till musikalen Cats.

Läs hela utdraget ur dikten "Ett moln i byxor" i A s. 352–356 och besvara frågorna under A och B på s. 382. Vad är det för traditionella värden inom kultur och samhällsmoral som Majakovskij bekämpar?

Ett smakprov på **surrealistisk s.k. automatisk skrift** får du i Bretons dikt "Rosendöden" på s. 357. Besvara frågorna under A och B: 1–2 på s. 358. **Repetera** slutligen avsnittet i L genom att besvara frågorna 24–35 på s. 517.

Moment IV: Modernismen i Norden

Fyra betydelsefulla modernister i Norden ska vi ägna oss speciellt åt: Edith Södergran, Elmer Diktonius, Pär Lagerkvist och Gunnar Ekelöf.

Edith Södergran

I debutverket *Dikter*, modernismens genombrott i finlandssvensk litteratur, presenterar författarinnan sig själv:

”Jag är ingen kvinna. Jag är ett neutrum.”

Genom fria associationer bygger symbolerna på varandra dikten igenom. Verstekniken var revolutionerande. Ovanligt i tiden var det starka självmedvetande som uttrycks i dikten, vars jag representerar den nya kvinnotyp som börjar göra sig gällande. Det kommer också till uttryck i dikten ”Vi kvinnor”, som du kan läsa på s. 259 i L. En av de mest lästa och omdiskuterade dikterna på svenska språket är dikten ”Dagen svalnar”. Den kommer du aldrig att glömma!

Läs om Edith Södergrans märkliga liv och konstnärsskap på s. 258–260 i L. Läs också följande dikter i A och besvara frågorna som hör till:

”Dagen svalnar” s. 359–360: A, B 1–5

”Höstens dagar” s. 361: A och B

”Min barndoms träd” s. 361–362: A och B.

Frivillig uppgift: Sök och läs upp dikten ”Landet som icke är”, en av Edith Södergrans sista dikter som hennes mor fann i dotterns skrivbordslåda efter hennes död.

Elmer Diktonius

Elmer Diktonius tog i likhet med Edith Södergran starka intryck av expressionismen och bröt drastiskt med den traditionella diktningens mönster. Läs om författaren på s. 260 i L.

Pär Lagerkvist

I Sverige fick den lyriska modernismen sitt genombrott med Pär Lagerkvists programskrift ”Ordkonst och bildkonst” 1913.

Inspirerad av bl.a. kubismen inom målarkonsten förespråkar han en enkel stil, som också kännetecknar hela hans skönlitterära produktion. Sällan förekommer långa eller främmande ord och satskonstruktionen är enkel. Det märkte du då vi i A-kursen läste novellen ”Far och jag” i S på s. 118–120. Kommer du ihåg den novellen? Kanske läste du också Lagerkvists novell ”En hjältes död” i A på s. 369–370. Den bildar underlag till en av fördjupningsuppgifterna i denna studieenhet.

I samlingen *Ångest* (1916) angav inledningsdikten ”Ångest, ångest är min arvedel” tonen för hela diktsamlingen. Du finner ett utdrag ur den i L på s. 261. Förutom dikter skrev Lagerkvist noveller, teaterstycken, essäer, självbiografiska berättelser och romaner.

Romanen *Gäst hos verkligheten* handlar om hur huvudpersonen Anders, Lagerkvists alter ego, mister sin barndomstro. Lagerkvists publika genombrott kom med romanen *Dvärgen*, som man kan säga är en studie i ondska. Handlingen är förlagd till renässansens Italien. Den

bok som var den främsta anledningen till att Pär Lagerkvist fick nobelpriset 1951 var *Barabbas*, romanen om rövaren som benådades i Jesus ställe.

Läs om författaren och hans verk i L s. 261–265. I A läser du dikten ”Nu löser solen sitt blonda hår” på s. 363–364 och besvarar frågorna under A och B.

En **frivillig uppgift** är att läsa den märkliga berättelsen om ”Den fordringsfulla gästen” i A på s. 364–368. Frågorna under A och B: 1–4 ger hjälp till tolkning. Monthy Pythons film, som nämns i uppgift B: 7 är naturligtvis intressant att diskutera om du har möjlighet att se den.

Gunnar Ekelöf

På 1930-talet är Gunnar Ekelöf surrealisten framför andra i den unga, svenska diktargenerationen. Det befastes med bl.a. dikten ”Höstsejd” som du läser i A s. 375. Genom att fundera över och besvara frågorna under A och B får du hjälp till analys och också förklaringen till ordet ”sejd”.

Läs även dikten ”blommorna sover” ur Ekelöfs debutbok *Sent på jorden* i A på s. 374. De döda tingen får själ. Vad **gör** blommorna, fönstret, lampan, kaffepannan etc.? Vad **ska hända** i dikten? Dessa och fler frågor besvarar du under A och B på s. 375.

Läs i L s. 265–267 om författaren och den gåtfulla och vackra ekelöfska världen.

Repetera avsnittet ”Modernister i Norden” med hjälp av frågorna 36–46 på s. 517–518.

Moment V: Förslag på eventuella fördjupningsuppgifter

På s. 358 i A, under B: 3 finner du en uppgift med rubriken ”Om surrealismen inom konsten” och anvisningar om utförandet.

Kanske är det någon annan **ism** eller ett speciellt **författarskap** som du vill fördjupa dig i? Många fascineras t.ex. av Edith Södergrans eller Elmer Diktonius dikter och vill veta mer om bakgrunden till deras författarskap. Rådgör med din lärare om begränsning av uppgiften.

Skriv en **analys av en av de modernistiska dikterna** som tagits upp i denna studieenhet. I avsnittet om lyrikläsning i Moment I fick du råd om hur du ska gå till väga. Tag hjälp av S s. 164–174.

Eventuellt får du presentera ditt arbete vid träff 8. Lämna sedan in det till din lärare.

Moment VI: Repetition

Vid träff 8 får du vara beredd på att besvara några frågor på de litterära avsnitten i denna studieenhet. **Repetera** gärna med hjälp av följande frågor i A: s. 516–518, frågorna 9–50. Lär dig **den litterära ordlistan** på s. 270 i L.

Moment VII: Tema Språk

S. s. 252–270

I detta temaarbete ska vi ägna oss åt:

- dialekter
- privat och offentligt språk
- könsskillnader i språket
- gruppspråk
- sociala skillnader i språket
- människors och djurs språk
- barnets språkutveckling
- tvåspråkighet och halvspråkighet.

Då du har läst igenom texterna i S om dessa ämnesområden väljer du **ett** område att fördjupa dig i med hjälp av uppgifterna som anges nedan. **Redovisning** sker muntligt vid träff 8. Var också beredd på att **besvara några övergripande frågor** till de texter du läst om samtliga områden i S.

Om du inte deltar i träffar skickar du in din redovisning (och eventuella bandinspelningar) till din lärare.

Nu startar vi vår orientering i S med hjälp av instruktionerna nedan.

Dialekter

I avsnittet om språkhistoria såg vi hur språken i Norden utvecklades i skilda riktningar ur det urnordiska språket. Det är **nationsgränserna** som avgör om vi talar danska, norska, svenska eller isländska. Vi såg också i språkhistorien vilka förändringar svenskan genomgått från runsvensk tid fram till våra dagar. Utvecklingen blev inte densamma i hela landet – vi har en mängd olika **dialekter**.

Läs i S på s. 252–254 om dialekter. På s. 252 ser du att begreppet dialekt används om två språkformer: **de ursprungliga dialekterna** och **regionala standardspråk**. Du ska kunna ge exempel på dessa språkformer. Lär dig också vad som menas med **riksspråk**.

Läs vidare om **dialekternas ställning idag** på s. 252–253. De genuina dialekterna håller på att försvinna, men är det inte så att t.ex. regionalradio och de regionala tv-programmen har bidragit till att dialekterna blivit mer uppskattade? Idag är det inte längre någon som reagerar på t.ex. skånska, gotländska eller norrländska mål.

Fundera över uppgift 1 på s. 253, gärna tillsammans med en kamrat. På s. 253–254 läser du om **svenska dialektområden**. Lär dig de viktigaste karaktäristiska dragen. Uppgift 2 är en av de fördjupningsuppgifter du kan välja senare.

Textstöd finns på cd:n **Nordiska språk och svenska dialekter** (Liber 2004).

Privat och offentligt språk

Läs på s. 255–258 under rubriken ”Språkklyftor” om privat och offentligt språk. I kurserna i svenska på gymnasiet lär du dig att utveckla både ditt privata och ditt offentliga språk. Förmågan att föra teoretiska resonemang är en viktig färdighet att ha med sig ut i yrkes- och

samhällslivet men det är också en tillgång att ha ett rikt, personligt språk. Läs också s. 262–264 om begränsad och utvecklad kod. Titta på fråga 9 c) på s. 263.

Könsskillnader

Har du lagt märke till att män och kvinnor uttrycker sig på olika sätt? Kanske har du gjort liknande iakttagelser som de språkvetenskapliga undersökningarna i S presenterar. Läs om könsskillnader i språket på s. 259–262.

Gruppspråk

Inom grupper där medlemmarna har gemensamma erfarenheter och idéer odlas ett speciellt sätt att uttrycka sig. Exempel på sådana grupper hittar du under rubriken ”Gruppspråk” på s. 257 i S.

Läs på s. 257–259 om **fackspråk** och **myndighetsjargong**.

Språk, djur och människa

Kapitlet omfattar s. 265–270. Om människors och djurs språk läser du på s. 265–267. Där diskuteras bl.a. skillnaderna mellan **djurens signaler** och **mänskligt språk**. Termerna **fonem** och **morfem** minns du nog att vi tog upp i Studieenhet 6.

Noam Chomskys teori om den **universella grammatiken** utreds på s. 267–268. Så kallad **tvåspråkighet** och **halvspråkighet** diskuteras på s. 258–259.

Fördjupningsuppgifter:

Här följer förslag till uppgifter från de områden du nu studerat. Sidhänvisningarna gäller S. Välj en uppgift, gärna tillsammans med en kamrat. I inledningen till detta kapitel har vi berört hur arbetet ska redovisas.

- **Dialekter:** uppgift 2, s. 254.
- **Privat och offentligt språk:** uppgift 1, s. 256.
- **Könsskillnader:** Välj någon eller några av uppgifterna på s. 261 för att göra en redovisning där språkliga könsskillnader illustreras. Boktips: Klassiker på området är Deborah Tannens böcker: *Det var inte så jag menade* och *Du begriper ju ingenting*.
- **Gruppspråk:** På s. 258 finns uppgifter med uppslag till redovisningar om gruppspråk. Studera någon/några gruppers språk och redovisa vad du/ni kom fram till. En annan uppgift är att granska reklamens språk och visa med exempel hur det fungerar.
- **Människors och djurs språk:** Gör uppgift 1 på s. 267. Presentera ett par olika djurspråk och ta fasta på likheter och skillnader gentemot mänskligt språk
- **Tvåspråkighet och halvspråkighet:** Gör uppgift 3 på s. 259s.

Träff 8

- Diskussion om lyrikläsning. Eventuell uppläsning av egenhändigt skrivna dikter.
- Några frågor på avsnitten i litteraturhistoria.
- Eventuell redovisning av fördjupningsuppgift om modernismen.
- Redovisning av fördjupningsuppgift under Tema Språk.

Studieenhet 9

I denna studieenhet, som är den sista, arbetar vi med följande:

- manligt, kvinnligt och jämlikt i litteraturen
- fördjupningsarbete om romaner
- lyrik från 1930-talet och framåt
- avslutning av kursen.

Moment I: Mannen som man och människa

Läs s. 271 i L! 1900-talets litteratur speglar viktiga frågor i tiden. Nu fokuseras jämlikheten mellan skilda samhällsklasser och jämlikheten mellan män och kvinnor. Den litteratur vi nu ska ägna oss åt lyfter fram manligt respektive kvinnligt perspektiv på tillvaron.

Tre författare som skildrar ”mannen som man och människa” presenteras: Ernest Hemingway, André Malraux och Aksel Sandemose. Den sist nämnde är väl för allmänheten mest känd för att ha formulerat den s.k. Jantelagen. Den diskuteras i L på s. 279.

Ernest Hemingway

Läs om författaren i L på s. 272–276. **Motiven** i Hemingways författarskap bör du känna till liksom titlarna på hans mest kända romaner: *Farväl till vapnen*, *Och solen har sin gång*, *Klockan klämtar för dig* och *Den gamle och havet*.

Begreppet ”den förlorade generationen” – ”the lost generation” myntades av kritikern Gertrude Stein som en benämning på de unga människor som skadade och desillusionerades efter kriget söker ”lindra sin tomhet” och finna någon sorts mening med livet. Ernest Hemingway var en typisk representant för denna generation

Hemingway var också en mästare i att skriva noveller. En av dem har du redan läst, ”Berg som vita elefanter”. Där framgår tydligt författarens speciella berättarteknik, den s.k. **isbergstekniken**. Viktigt är därför påpekandet i L på s. 274–275 att författarens stil endast är hårdkokt på ytan. ”Bakom hans gestalters behärskade konversationer och tillkämpade kyla skälver det av känslor och liv.”

Alla litterära verk ska om möjligt läsas på originalspråk och det gäller i all synnerhet Hemingways. På något sätt förlorar hans prosa särskilt mycket i översättning. Läs Hemingway på engelska!

Frivillig uppgift:

André Malraux och Aksel Sandemose, som översiktligt presenterades på s. 272 i L, kan du läsa mer om på s. 277–280. På s. 518, fråga 7–10 i A finns fördjupningsfrågor till dessa författare.

Repetera avsnittet om Hemingway genom att besvara frågorna 2–6 i A på s. 518.

Moment II: Kvinnovärldar

Läs inledningen till avsnittet om kvinnliga författare på s. 281 i L. Där tecknas linjen bakåt i tiden till de kvinnliga författare du mött från 1800-talet: Jane Austen, Mary Shelley,

Charlotte och Emily Brontë, Fredrika Bremer och Victoria Benedictsson. På 1900-talet framträder i Norden en rad kvinnliga författare som på olika sätt speglar kvinnans villkor i sitt skrivande.

Läs översiktligt s. 281–290 om Elin Wägner, Sigrid Undset, Cora Sandel, Karen Blixen, Moa Martinson, Agnes von Krusenstjerna och Karin Boye. Skaffa dig en överblick över vilka kvinnliga aspekter på tillvaron som behandlas hos respektive författare. Särskilt omtyckta bland unga människor är Cora Sandels romaner om Alberte, som presenteras på s. 283–284.

Filmversionerna av t.ex. Sigrid Undsets *Kristin Lavransdatter* och Karen Blixens *Den afrikanske farm* (filmen heter Mitt Afrika) har inspirerat många i vår tid att läsa romanerna.

Karin Boye har vi redan läst om i avsnittet om litteratur från vår tid. Kommer du ihåg framtidsromanen *Kallockain*? Boye som lyriker tar vi upp senare i denna studieenhet.

Repetera detta avsnitt i litteraturhistorien genom att besvara frågorna 1–6 och 11–19 på s. 518 i A.

Moment III: De självlärda

I början av 1900-talet var det fortfarande borgarklassen som stod för litteraturen, men på 1930-talet kommer konkurrens från arbetarklassen. Genom självstudier hade de s.k. arbetarförfattarna, som var uppvuxna bland arbetare, statare och småbönder, skaffat sig sin bildning. I romaner, som ofta har självbiografiska inslag, skildrar de en verklighet som ingen skrivit om tidigare. Vilhelm Moberg, Ivar Lo-Johansson, Jan Fridegård, Harry Martinson och Eyvind Johnson känner du säkert till – åtminstone till namnet. Om den folkliga prosan i svensk litteratur kan du läsa i A på s. 390.

Läs översiktligt följande sidor i L och A om författarna och deras viktigaste verk. Inför träff 9 **repeterar** du i L (och i A) om **en** av författarna.

Eyvind Johnson: *Romanen om Olof, Strändernas svall* och *Hans nådes tid*.

L s. 267–270.

Vilhelm Moberg: *Raskens, Rid i natt!, Utvandrarerna, Invandrarna, Nybyggarna* och *Sista brevet till Sverige*.

L s. 291–293. I A s. 392–398 ur *Raskens*.

Ivar Lo-Johansson: *Godnatt, jord, Bara en mor, Analfabeten* och minnesböckerna, t.ex. *Pubertet* och *Asfalt*.

I L s. 294–296. I A s. 399–403 ur *Analfabeten*.

Jan Fridegård: Trilogin om Lars Hård och Vikingatrilogin.

L s. 296–298.

Artur Lundkvist: medverkade i lyrikantologin *Fem unga*.

L s. 298.

Harry Martinson: diktsamlingarna *Nomad* och diktberättelsen *Aniara*, romanerna *Kap farväl* och *Nässlorna blomma*.

L s. 299–300. I A s. 404–407 ur ”Calaboza”.

Repetitionsfrågor till den författare du valt att läsa ingående, väljer du själv i A s. 519 (frågorna 20–28).

Moment IV: Fördjupningsuppgifter

Vissa av uppgifterna lämpar sig bäst att utföra i grupp. Redovisning sker vid träff 9. Andra uppgifter är utformade så att de kan utföras av en person och redovisas skriftligt.

- **En av Hemingways hjältar**

Läs en av Hemingways romaner och analysera den manlige huvudpersonen med utgångspunkt från vad du läst om författaren och hans liv. Är ni flera om samma uppgift väljer ni gärna hjältar från olika romaner och gör jämförelser.

- **Hemingways novellkonst**

Läs ett par av Hemingways noveller. Här följer några exempel på texter du kan välja: ”Indian Camp” i samlingen *In Our Time*, ”The Undefeated” eller ”The Killers”, båda i samlingen *Men without Women*, ”The Short Happy Life of Francis Macomber”, ”Old Man at the Bridge” eller ”A Clean, Well-lighted Place” i samlingen som fått titeln efter inledningsnovellen och heter *The Short Happy Life of Francis Macomber*.

Försök att **sammanfatta** och **ge exempel** på vad som är så speciellt med Hemingways berättarkonst i novellerna.

Kvinnoroller i litteraturen – en jämförelse

Välj var sitt (eller om du är ensam två) kvinnoöden ur litteraturen. Helst ska de representera vitt skilda tider. Gör en jämförelse av kvinnornas livsvillkor. I redovisningen ska ingå dels en presentation av verken och dels ovan nämnda jämförelse.

Förslag till litteratur:

- Det grekiska dramat *Lysistrate*
- Dikten ”Några ord till min k. Dotter” av Anna Maria Lenngren
- *Jane Eyre* av Charlotte Brontë
- *Det går an* av Carl Jonas Love Almqvist
- *Pengar* eller *Fru Marianne* av Victoria Benedictsson
- *Kvinnor och äppelträd* av Moa Martinson
- *Änglahuset* av Kerstin Ekman
- *Lifsens rot* av Sara Lidman
- *Jag* av Susanne Brøgger
- *Sprängaren* av Liza Marklund.

Skriv en romananalys.

Läs en av de stora romanklassikerna i 1900-talets litteratur. Skriv en romananalys. Du fick en mall i Studieenhet 3. Förslag till författare och verk finner du under nästa uppgift.

Grupparbete: En av de stora klassikerna

Välj tillsammans med två till tre kamrater ett författarskap som ni fördjupar er i. Läs minst två olika verk av honom/henne, diskutera och förbered en presentation av författaren och de verk ni arbetat med. Presentationen kan t.ex. vara i form av en paneldebatt.

Förslag på författare och romaner:

Hjalmar Bergman: *Markurells i Wadköping, Farmor och Vår Herre*

André Brink: *En kedja av röster, Rykten om regn*

Gabriel García Márquez: *Hundra år av ensamhet, Krönika om ett förebådat dödsfall*

Ernest Hemingway: *Och solen har sin gång, Klockan klämtar för dig*

Herman Hesse: *Stäppvargen, Siddharta*

Eyvind Johnson: *Hans nådes tid, Strändernas svall*

Franz Kafka: *Processen, Förvandlingen*

Vilhelm Moberg: *Rid i natt!, Utvandrarerna*

Cora Sandel: *Alberte och Jakob, Alberte och friheten, Bara Alberte*

Hjalmar Söderberg: *Den allvarsamma leken, Doktor Glas*

Moment V: Svenska poeter

När du läser detta avsnitt om svenska poeter är det bra om du sitter på ett bibliotek, så att du kan slå upp dikter av författarna och orientera dig i svensk poesi. Några diktare finns representerade i A.

Med samlingen *Fem Unga*, 1929, fick den lyriska modernismen sitt genombrott i Sverige. Gunnar Ekelöf, som vi redan läst dikter av, hälsades av kritikerna som den förste svenske surrealist. Karin Boyes diktsamling *För trädets skull* (1935) möttes till en början av skepsis, men senare har den kommit att betraktas som en av den svenska lyrikens viktigaste. I samlingen ingår dikten ”Ja visst gör det ont”, som finns i A på s. 389. Läs den! Frågorna under A och B är till hjälp då du analyserar dikten.

40-talisterna i svensk lyrik presenteras på s. 319–321 i L. Lagg märke till målningen av konstnären Waldemar Lorentzon som kommenteras i texten. Påverkad av surrealistisk poesi och bildkonst samt av modern musik, t.ex. av Stravinskij, hade Erik Lindegren hittat ett nytt formspråk i sin diktsamling *Mannen utan väg* (1942). Han kallar formen ”en söndersprängd sonett”. De flesta dikterna i samlingen tillkom 1940 och uttrycker den vanmakt och det kaos man upplevde under krigsåren. På s. 428 i A finner du ett exempel. Hjälptill analys får du i frågorna under A och B. I ”Arioso” beskrivs en vidunderligt stark kärleksupplevelse. Läs den dikten på s. 429, känn rytmen och låt orden klinga för ditt inre. På samma sida under A och B finns frågor att fundera över. I L på s. 319–320 läser du om författaren.

Hjalmar Gullberg, en annan lyriker från samma tid, rekommenderas varmt. Hans diktsvit ”Kärleksroman” och dikten ”Kyssande vind” ur samlingen *Kärlek i tjugonde seklet* (1933) brukar vara synnerligen uppskattade bland unga människor. Hans storslagna diktning rymmer mycket, mycket mer än dikter om kärlek.

Bland svenska diktare i vår tid är Tomas Tranströmer sannolikt den mest inflytelserike. Han har översatts till många främmande språk. Läs dikterna ”Allegro” och ”Ensamhet I” på s. 430–431 i A. Hjälptill analys har du i frågorna efter dikterna.

Svenska poeter från fem decennier presenteras på s. 319–326 i L. Läs översiktligt om Karl Vennberg, Lars Forssell, Göran Palm, Sonja Åkesson och Göran Sonnevi. Andra lyriker som idag är mycket uppskattade är t.ex. Märta Tikkanen, Jacques Werup, Kristina Lugn och Bodil Malmsten. ”Rockålderns poeter”, som presenteras på s. 383–388 i L, ska vi inte glömma. Dem behandlade vi på A-kursen. Bläddra dig fram och läs sådant som du fastnar för i den moderna svenska lyriken. Be gärna din lärare om tips.

Repetera avsnittet om svenska poeter med hjälp av följande frågor i A: s. 519–521, frågorna 18–19 samt 24–32.

Moment VI: Fördjupningsuppgift

Skriv en analys av din favoritdikt. Tips om utförande fick du i inledningen till denna studieenhet. Förbered också en fin uppläsning av dikten till träff 9.

Moment VII: Repetition

Vid träff 9 får du vara beredd på att besvara några frågor på den litteratur som tagits upp i denna studieenhet. Det är bra att **repetera** följande frågor som finns i A: frågorna från Moment V, se ovan, samt s. 519 (fråga 20–28, de frågor som berör den författare du valt att läsa om.)

Till träff 9 ska du ta med dig pärmerna där du samlat allt du producerat under kursen.

Avslutning av kursen

Nu har vi kommit till avslutningen av B-kursen i svenska. Endast träff 9 återstår och ett möte med din lärare då du får ditt betyg.

Förmodligen har du ibland tyckt att denna kurs varit krävande, men jag hoppas att du också känt dig stimulerad av allt du lärt dig, när du arbetat dig fram genom studieenheterna. Du har nu lärt dig att organisera och genomföra dina studier på ett självständigt sätt. Det kommer du att ha nytta av i framtida studier och i yrkeslivet.

Kursen har i högre grad än A-kursen ägnats åt litteraturläsning. Du har fått en orientering i olika genrer av Västerlandets litteratur från skilda tider – en plattform att stå på i litteraturens värld. Jag hoppas att du samtidigt fått stimulans att läsa kritiskt och reflektera över texterna och att du också hittat nya vägar på din egen vandring genom litteraturen.

Att din språkliga medvetenhet och dina färdigheter i tal och skrift har utvecklats genom alla övningar vi gjort är jag säker på.

De nordiska språken, språkhistoria, dialekter, ordbildning och språksociologi är exempel på andra områden vi ägnat oss åt. Studierna har varit omfattande och du har förhoppningsvis lärt dig mycket!

Nu säger jag farväl och önskar dig allt gott!
Margareta Lindbom

Träff 9

- Diskussion om de litterära avsnitten i denna studieenhet.
- Redovisning av fördjupningsuppgifter.
- Inlämning av pärm med texter som producerats under kursen.
- Utvärdering.

Förslag till slutprov på B-kursen

För studerande som inte deltagit i träffar.

- **Det nationella provet : A-delen**
- **Det nationella provet: B-delen**
- **Prov i litteraturkunskap** med särskild uppgift som prövar förmågan att hantera okänd text.
- **Muntlig redovisning:**
Det nationella provet: Muntlig del.
Förhör på/diskussion om språkhistoria, de nordiska språken, svenska dialekter, språksociologi och ordbildning.
Kort diskussion om någon/några av de romaner som redovisats i inlämningsuppgifter.
Genomgång av insända uppgifter.
Genomgång av A-del och B-del på det nationella provet.

Textstöd

På cd-skivan *Nordiska språk och svenska dialekter* finns vissa delar av *Handbok i svenska språket* inläst. Texthäftet som följer med cd-skivan innehåller en del textstöd.

Innehållsförteckning:

Äldre Västgötalagen	Svenska dialekter:
Dalalagen	Löderup, Skåne
Lukasevangeliet	Orust, Bohuslän
Olaus Petri	Sproge, Gotland
Nya testamentet – utdrag på danska, norska (bokmål och nynorsk), svenska, isländska och färöiska	Gräsmark, Värmland
Danska: Nya testamentet, “Svenskerna sendt hjem i hundredevis” och “Flere danske søger kaereste” (tidningsartiklar), “Den lille havefrue” (H C Andersen)	Älvdalen, Dalarna
Norska: Nya testamentet (nynorska och bokmål), Det vanskelige livet, Bedre å aldri bli forelsket?, Två versioner – vad är vad? “Leken over” (Ari Behn)	Åre, Jämtland
Isländska: Nya testamentet, isländska ord I och II.	Övre Kalix, Norrbotten
Färöiska: Nya testamentet, dialog på färöiska.	Saltvik, Åland
	Dragsfjärd, Åboland
	Uppläsningar av skönlitteratur
	Vilhelm Moberg: Utvandrarerna (Per Sjöstrand)
	Mikael Niemi: Populärmusik från Vittula (Hasse Alatalo)
	Torbjörn Flygt: Underdog (författaren)
	Torgny Lindgren: Ormens väg på hälleberget (författaren)